АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ВА ҚОНУН

2002 йил 9 ИЮЛ сешанба
№ 27 (283)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

To`rtinchi hokimiyat

СЎЗ ЭРКИНЛИГИ КАФОЛАТИ

Ўтган ҳафта Президентимиз Ислом Каримовнинг "Матбуот ва ахборот соҳасида бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида"ги Фармони эълон қилинди.

Мазкур Фармоннинг қабул қилиниши давлатимиз томонидан олиб борилаётган ҳуқуқий-демократик ислоҳотларни амалга оширишдаги яна бир муҳим қадам бўлди.

Шуни айтиш жоизки, Фармонда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси Ўзбекистон Республикаси матбуот ва ахборот агентлиги этиб қайта ташкил этилиши белгилаб қўйилди. Хусусан, ушбу агентликнинг асосий вазифалари қилиб оммавий ахборот воситаларининг мустақил фаолиятига доир конституциявий ҳуқуқлар ва қонунчиликнинг сўзсиз бажарилиши, сўз ва матбуот эркинлиги кафолатлари таъминланиши мониторингини олиб бориши, республика фуқароларининг ахборотга бўлган талаб-эҳтиёжларини янада тўлиқроқ қондириш, аҳолининг, аввало, ўсиб келаётган ёш авлоднинг билим, маънавий ва маданий савиясини ошириш манфаатларидан келиб чиққан ҳолда оммавий ахборот воситаларини, ноширлик ишлари ва матбаачиликни кенг миқёсда ривожлантиришга кўмаклашиш, ноширлик ва матбаачилик фаолияти, оммавий ахборот воситалари, даврий нашрларни тарқатиш, шу жумладан, мазкур фаолият турларида рўйхатга олиш ишларини бажариш соҳаларида давлат сиёсатини амалга ошириш, ахборот тайёрлаш, тарқатиш ва ундан фойдаланиш соҳасида республика фуқаролари ҳамда юридик шахсларининг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя этилишини таъминлаш, ноширлик фаолиятини лицензиялашни ташкил қилиш ва бошқа бир қатор вазифалар белгиланди. Ва яна энг асосийси — Фармонда "Ўзбекистон Республикаси матбуот ва ахборот агентлигига цензура, таҳрир қилиш, тақиқлаш ҳамда оммавий ахборот воситалари фаолиятига ўзгача тарзда ғайриқонуний аралашиш қатъиян ман этилади", деб белгиланди.

Шунингдек, Фармонда Ўзбекистон Республикаси матбуот ва ахборот агентлигига матбуот ва ахборот соҳасидаги қонунчиликни бузувчи давлат бошқаруви органларига, жойлардаги ҳокимият органларига, хўжалик юритувчи субъектлар ва уларнинг мансабдор шахсларига ўз ваколати доирасида, қонунчиликда белгиланган тартибда қарорлар (тақдимномалар) юбориш ҳуқуқи берилди. Агентликнинг ўз ваколати доирасида қабул қилган қарорлари ва такдимномалари вазирликлар, идоралар, маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органлари, муассасалар ва ташкилотлар, мулкчилик шаклидан қатъи назар хўжалик юритувчи субъектлар ва уларнинг бирлашмалари, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан ижро этиш учун мажбурий эканлиги белгиланди.

Мазкур Фармонга мувофиқ республика ва ҳудудий матбуот ва ахборот органлари фаолиятини ташкил этишни таъминлаш, нашриёт иши ва матбаанинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ҳамда ривожлантириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлигининг фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"ги қарори ҳам қабул қилинди.

Ушбу қарор билан Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлигининг ташкилий тузилмаси ҳамда унинг марказий аппарати тузилмаси, оммавий ахборот воситалари мониторинги ва уларни лицензиялаш марказининг тузилмаси, Қорақалпоғистон Республикаси матбуот ахборот агентлигининг тузилмаси ҳамда матбуот ва ахборот ҳудудий бошқармасининг намунавий тузилмаси, шунингдек, Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги тўғрисидаги низом тасдиқланди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Фармойиши билан Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги фаолиятини ташкил этиш бўйича комплекс чора тадбирларни амалга ошириш бўйича 18 кишидан иборат таркибда махсус комиссия ҳам тузилди.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш жоизки, мазкур меъёрий ҳужжатларнинг қабул қилиниши мамлакатимизда ижтимоий ҳаётнинг янада демократлаштирилиши ва эркинлаштирилиши, аҳолининг ахборотга бўлган талаб эҳтиёжларининг янада тўлиқроқ қондирилиши, оммавий ахборот воситалари, ноширлик ишлари ва матбаатчиликнинг кенг кўламда ривожланиши, ахборот хизматларининг замонавий бозорининг янада шаклланишига хизмат қилади.

А. БУРҲОНОВ

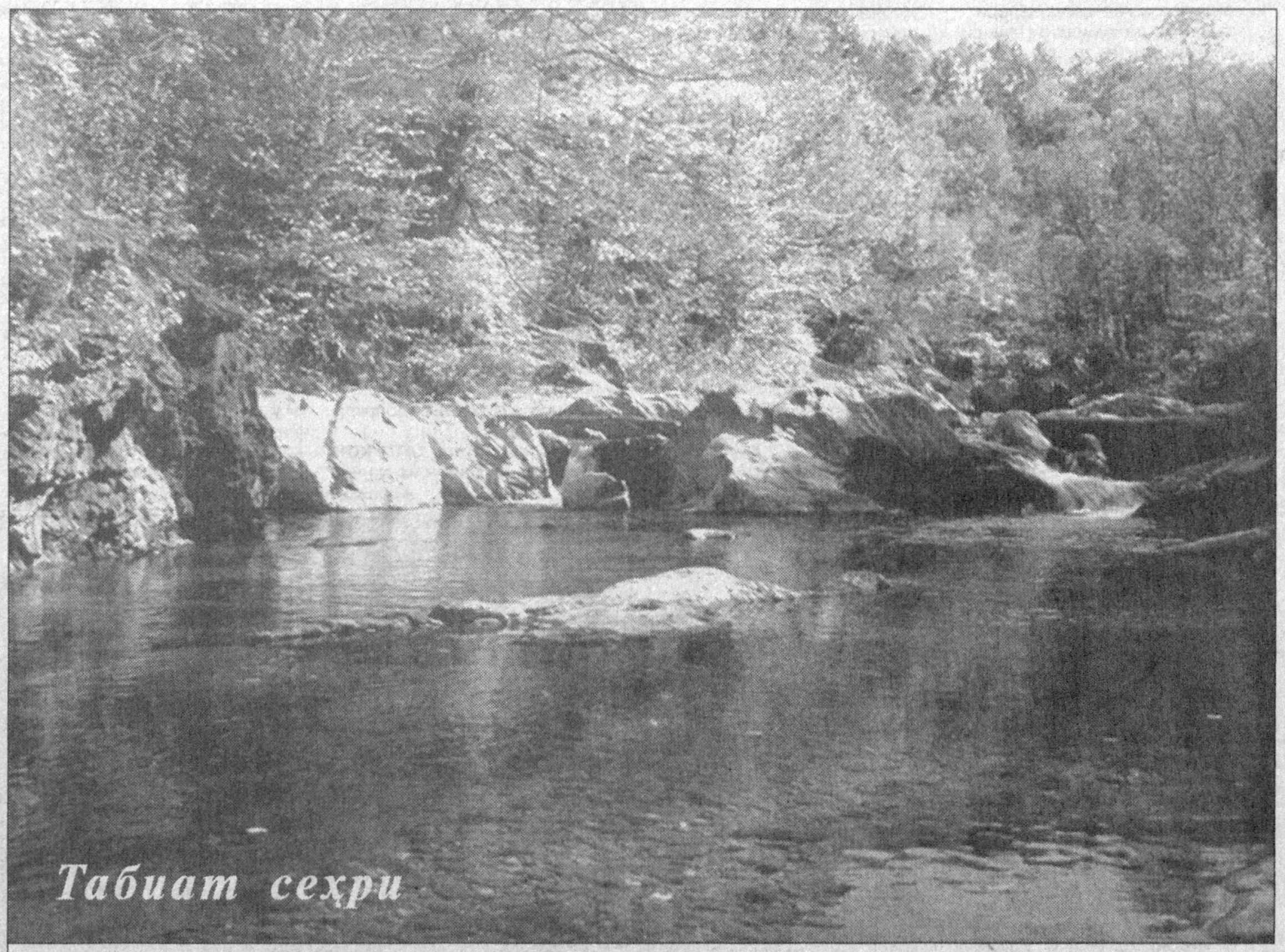

Табиат сеҳри

"Матбуот ва ахборот соҳасида бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони эълон қилинди.

* * *

Олий Мажлиснинг Оила ва аёллар муаммолари комиссиясида "Никоҳ, қариндошлик ва ирсий алоқалар муаммолари" мавзуида илмий-амалий конференция бўлиб ўтди.

* * *

Самарқанд вилояти ғаллакорлари Ватан хирмонига 261500 тоннадан зиёд сара дон етказиб бериб, уруғлик ва товар дон сотиш юзасидан шартномавий режаларини ортиғи билан адо этди.

* * *

Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 16 январдаги "Тошкент шаҳрида Халқаро Вестминстер университетини ташкил этиш тўғрисида"ги қарорига мувофиқ, иқтидорли ёшларнинг чет элда таълим олишларини қўллаб-қувватловчи, "Умид" жамғармаси, Ташқи ишлар вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

* * *

2002 йилнинг 1 августидан бошлаб иш ҳақи пенсиялар, стипендиялар ва ижтимоий нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони эълон қилинди.

* * *

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти Европа полиомиелит касаллигидан бутунлай холос бўлганлигини эълон қилди.

* * *

4 июл АҚШнинг мустақиллик куни демократия ва озодлик ватанида кенг нишонланди.

* * *

АҚШ мудофаа вазири Дональд Рамсфельднинг "Vashington times" газетасига берган интервьюсида қайд этилишича, Усома бин Лодин гуруҳининг қолган-қутган жангарилари ҳарбий аслаҳалар билан қуролланишни давом эттиришмоқда.

ТОШКЕНТ

Adliya tizimi

"Тошэлектромонтаж" шўъба хўжалик жамияти билан бош пудратчи "Баланд қурилиш" бошқармасининг "Сифат" очиқ акциядорлик жамияти ўртасида Мирзо Улуғбек туманида жойлашган машинасозлик коллежида 23.008.000 сўмлик электр-монтаж ишларини олиб бориш тўғрисида 2000 йилнинг 1 мартида пудрат шартномаси тузилган. Бу шартноманинг 3.4. бандида бош пудратчи шартнома имзолагандан сўнг 10 куни ичида "Тошэлектрмонтаж" шўъба хўжалик жамияти ҳисоб-рақамига шартнома пул миқдорининг 25 фоизини олдиндан тўлов амалга оширилиши кўрсатилган бўлса-да, олдиндан тўлов амалга оширилмасдан 2000 йилнинг апрел ойида машинасозлик коллежида электрмонтаж ишлари бошлаб юборилган ва жами 6.448.298 сўмлик электрмонтаж ишлари бажарилган.

"Сифат" очиқ акциядорлик жамияти томонидан "Тошэлектрмонтаж" шўъба хўжалик жамиятининг ҳисоб-рақамига 2000 йилнинг 23 июнида 443-сонли тўлов топшириқномаси орқали 500000 сўм, 2000 йилнинг 7 июлида 519-сонли тўлов топшириқномаси орқали 497598 сўм, 2000 йилнинг 31 июлида 562-сонли тўлов топшириқномаси орқали 2.000.000 сўм — жами 2.997.598 сўм ўтказилган.

"Тошэлектромонтаж" шўъба хўжалик жамиятининг 2001 йилнинг 10 апрел ҳолатига кўра тўлов муддати ўтган дебиторлик қарзи 3.470.700 сўмни ташкил қилса-да, тўлов муддати ўтган дебиторлик қарзни "Сифат" очиқ акциядорлик жамиятидан ундириш чорасини кўрмасдан, 2001 йилнинг 10 апрелида 853.700 сўмлик электр-монтаж ишларини олиб бориш тўғрисида 2001 йилнинг 1 мартида шартнома имзоланган. Ушбу қўшимча шартномага қўшимча шартномага асосан яна олдиндан тўлов амалга оширилмасдан 2001 йилнинг июн ойида 853.700 сўмлик электрмонтаж ишларини бажарган.

"Тошэлектромонтаж" шўъба хўжалик жамиятининг 2002 йилнинг 15 феврал ҳолатига кўра жами тўлов муддати ўтган дебиторлик қарзи 4.326.800 сўмни ташкил қилган.

"Тошэлектрмонтаж" шўъба хўжалик жамияти томонидан орадан қарийб 2 йил вақт ўтганига қарамасдан тўлов муддати ўтган дебиторлик қарзини ундириш юзасидан "Сифат" очиқ акциядорлик жамиятига талабнома юборилмаган ва судга даъво ариза билан мурожаат қилинмаган.

"Тошэлектрмонтаж" шўъба хўжалик жамияти раҳбари Шомуҳитдин Илҳомов ва бош ҳисобчи Анна Мазурина ўз хизмат вазифаларига совуққонлик ва лоқайдлик билан қараганликлари оқибатида корхонага 4.325.800 сўмлик моддий зарар етказилган.

Ўрганиш давомида "Сифат" очиқ акциядорлик жамияти ҳисобидан "Тошэлектромонтаж" шўъба хўжалиги фойдасига тўлов муддати ўтган 4.325.800 сўмлик дебиторлик қарз ундириб берилди.

Tahlil ko`zgusi

ТАДБИРКОР ВА ТАРАҚҚИЁТ

ТЎРТИНЧИ МАЪЛУМОТ

Адлия вазирлиги ташаббуси 2001 йилда Навоий вилоятида фаолият кўрсатаётган тадбиркорларнинг 2165 нафари ўртасида махсус саволнома асосида сўров ўтказилди.

Сўровда иштирок этганларнинг 969 нафари (44.7%) якка тартибдаги тадбиркорлар, 219 нафари (10.1%) кичик корхона, 150 нафари (0.7%) микрофирма, 105 нафари (4.8%) ўрта бизнес субъекти, 562 нафари (25.9%) фермер хўжалиги ва 160 нафари (7.4%) бошқа шаклдаги тадбиркорлик субъектлари аъзоларини ташкил этади.

Ўтказилган сўров натижасида аниқланган ҳолатлар Адлия вазирлиги ишчи гуруҳи томонидан 2002 йил апрель-май ойларида ўтказилган ўрганиш жараёнида яна давом этаётганлиги аниқланди.

Шуни айтиш жоизки, сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг 614 нафари (28.4%) давлат рўйхатидан белгиланган муддатда ўтказилмаганини таъкидлашган. Масалан, уларнинг 197 нафари (9,1%) 1 ой, 101 нафари (4.6%) 2 ой, 107 нафари (4.9%) 3 ой, 105 нафари (4.8%) 6 ой, 51 нафари (2.3%) 1 йил, 53 нафари (2.4%) эса 1 йилдан ошиқроқ муддатда давлат рўйхатидан ўтказилган.

Энди бевосита мисолларга мурожаат қиладиган бўлсак, Навбаҳор тумани ҳокимлигига фуқаро Н.Қувондиқов фермер хўжалиги ташкил этиш тўғрисида 2001 йил 20 декабрда ариза билан мурожаат қилиб, барча ҳужжатларни тақдим қилган. Аммо фермер хўжалиги ҳеч қандай асоссиз ўн беш кун кечиктирилган ҳолда давлат рўйхатидан ўтказилган. Шунингдек, сўров натижаларидан аниқланишича, тадбиркорлардан қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган ортиқча ҳужжатлар талаб қилинган. Жумладан, сўровда қатнашган тадбиркорларнинг 380 нафаридан (17.5%) давлат рўйхатидан ўтказиш, 210 нафаридан (9.7%) ҳисобот қабул қилиш, 247 нафаридан (11,4%) лицензия (рухсатнома) бериш, 262 нафаридан (12.1%) ер ажратиш, 288 нафаридан (13.3%) кредит бериш пайтида ортиқча ҳужжатлар талаб қилинган.

Мисол учун айтадиган бўлсак, "Заминбанк"нинг Навоий вилояти филиали томонидан 2002 йил январ ойида "Вахш" кичик корхонасига 1 млн. сўм кредит беришда гаровга қўйиладиган автомобилнинг техник паспорти ва баҳоси бўйича "Навоий автотеххизмат" акциядорлик жамиятининг хулосаси талаб қилишган.

Ҳолбуки, қонунда бундай ҳужжатларни талаб қилиш кўрсатилмаган. Бундан ташқари, яна шу банк ходимлари "Мурод бобо" фермер хўжалигига 1 миллион сўм кредит ажратиш учун туман фермер хўжаликлари уюшмасига аъзолиги тўғрисидаги маълумотнома талаб қилинган. Бу ҳам қонунда қайд этилмаган.

Шунингдек, вилоятда маҳаллий давлат идоралари томонидан турли хил жамғарма ва тадбирларга тадбиркорларнинг маблағлари мажбурий равишда жалб қилиш ҳоллари учраб турибди. Жумладан, сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг 385 нафари (17.8%) пул маблағлари турли тадбирларга ўзларининг розилигисиз ишлатилганлигини маълум қилишган. Масалан, Навоий шаҳар ҳокимининг 2002 йил 27 февралдаги К-265-сонли қарорига асосан шаҳарда Наврўз байрамини нишонлаш учун ноқонуний равишда 51 та хўжалик юритувчи субъектлар ҳомий сифатида тайинланган ва уларнинг ҳисобидан жами 6570000 сўм миқдоридаги пул маблағлари шаҳар маданият ишлари бўлими ва спорт қўмитаси ҳисоб рақамларига ўтказиш белгиланган.

Бундан ташқари, сўров натижаларининг таҳлили тегишли идоралар томонидан тадбиркорлик субъектларидан ҳисоботларни қабул қилишда белгиланган муддатларга риоя этилмаётганини кўрсатмоқда. Жумладан, сўровга иштирок этган тадбиркорларнинг 368 нафари 2 кун, 537 нафари 3-5 кун, 193 нафари 5-10 кун ва 67 нафари 10 кундан зиёд муддат ҳисобот топшириш учун вақт сарфлаётганлиги билдиришган.

Мамлакатимизда хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш амалдаги қонун ҳужжатлари билан қатъий тартибга солинган. Аммо шунга қарамай, вилоятда назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари томонидан тадбиркорлик субъектлари фаолияти ноқонуний равишда текшириш ҳоллари учраб турибди. Буни сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг жавоблари ҳам тасдиқлайди. Жумладан, сўровда иштирок этган тадбиркорлар бундай текширишларнинг 126 таси ҳокимият, 210 таси солиқ, 176 таси давлат санитария эпидемология, 157 таси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, 113 таси ёнғинга қарши кураш идоралари томонидан ўтказилганини билдиришган.

Амалдаги қонунга кўра, текширишлар бир йилда бир марта ўтказилиши белгиланган. Лекин вилоятда бу тартибга риоя қилинмаган. Масалан, сўралган тадбиркорларнинг 508 нафари бир йилда икки марта, 245 нафари 3-5 марта, 144 нафари 6-10 марта ва 42 нафари бир йилда 10 мартадан кўп текширилганини айтишган. Шунингдек, 1494 та ҳолатда текширувчилар текшириш ўтказиш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларини тадбиркорга танишиш учун тақдим этмаган.

Бундан ташқари назорат қилувчи идоралар ходимларига **"Текширишларни рўйхатга олиш Китоби"** тўлдириш учун тақдим этилганда, 713 та ҳолатда улар текшириш ўтказмай қайтиб кетгани ҳам шундан дарак беради.

Яна шуни таъкидлаш керакки, тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари уларни ҳимоя қилиши лозим бўлган назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимлари томонидан бузилаётганлиги, айниқса, ачинарли ҳолдир. Масалан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар ходимлари томонидан 382 та ҳолатда жиноят иши қўзғатилмаган бўлса-да, тадбиркорларнинг фаолияти текширилган. Шунингдек, сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг 649 нафари тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлган масалалар бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идораларнинг мансабдор шахслари томонидан хизмат хоналарига чақирилган.

Сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг 329 нафари норасмий шахслар томонидан уларнинг фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки бошқа шаклларда тазйиқ ўтказиш ҳолатлари мавжудлигини тасдиқлашган.

Сўровда иштирок этган тадбиркорлардан 218 нафари рўйхатдан ўтиш, 123 нафари лицензия (рухсатнома) олиш, 127 нафари ҳисобот топшириш, 124 нафари қонунда белгиланган имтиёзлардан фойдаланиш, 214 нафари ер олишда, 81 нафари биноларни ижарага олиш, 119 нафари бозорлардан савдо жойи олиш, 310 нафари кредит ажратиш, 55 нафари хомашё ажратиш рухсат бериш, 122 нафари солиқ идоралари, 144 нафари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, 81 нафари давлат санитария идоралари, 129 нафари энергия назорати идоралари, 49 нафари ёнғин назорати идоралари текширганда, 44 нафари савдо қилиш учун гувоҳнома олиш, 57 нафари архитектура идораларида қурилиш учун рухсатнома олиш, 37 нафари ерни кадастр хизматидан рўйхатдан ўтказиш, 74 нафари электр тармоғига, 63 нафари газ тармоғига уланиш, 52 нафари муҳр тайёрлашга рухсат олиш, 30 нафари хусусийлаштириш, 32 нафари божхона идораларида ҳужжатларни расмийлаштиришда, 31 нафари Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлигидан шартномани рўйхатдан ўтказиш, 155 нафари банк шартномани рўйхатга олиш ва 338 нафари бошқа ҳолларда таъмагирликка дуч келганлигини қайд этишган.

Сўровда иштирок этган тадбиркорларнинг 582 таси банкдаги ўз маблағларидан эркин фойдалана олмаётганликларини, 722 таси эса шартномага асосан топширган маҳсулот (хизмат)лари учун пулини ўз вақтида ололмаётганликларини билдирганлар.

"Қизелтепа пахта тозалаш" очиқ акциядорлик жамиятида "Кенжа бобо" фермер хўжалиги билан тузилган шартномага зид равишда топширилган 1629 кг. пахта учун 35838 сўмлик терим пуллари тўланмасдан қолган. Бундай ҳолатларни бошқа бир қатор хизмат кўрсатувчи ва тайёрлов корхоналарида ҳам кўриш мумкин.

САМАРҚАНД

Мамлакатимизда халқ хўжалиги соҳасидаги туб ислоҳотлар, жумладан, хусусийлаштириш ва тадбиркорликнинг барқарорлашуви кўзга яққол ташланмоқда. Шу йилнинг ўтган биринчи ярим йили якунига кўра вилоятда давлат рўйхатидан ўтказилган 26 минг 107 та хўжалик юритувчи субъектлардан 22 минг 722 таси фаолият кўрсатаётган бўлиб, кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари сони эса 24 минг 200 тани ташкил этди. Шулардан 2367 таси кичик корхоналар бўлса, 17 минг 854 таси микрофирмалардан иборат. 2002 йилнинг 1 июнигача ўрта ва кичик бизнесга берилган жами кредитлар миқдори 9918,1 миллион сўм бўлиб, унинг 429,2 миллион сўми бюджетдан ташқари жамғармалар ҳисобидан берилган. Ана шу 9918,1 миллион сўмнинг 5431,1 миллион сўми қисқа муддатли, 4487 миллион сўми узоқ муддатли кредитлар сирасига киради. Шунингдек, вилоят тижорат банкларининг ўз ҳисобидан берган кредитлари 9489 миллион сўмни ташкил қилиб, шундан 612,9 миллион сўмини микрокредитлар ташкил қилган. Шу йил бошидан 1 июнигача тижорат банкларида ўз ҳисоб рақамини очиб фаолият кўрсатаётган деҳқон ва фермер хўжаликларига 809,4 миллион сўм банк кредити берилган. Бундан ташқари, тижорат банклари томонидан кичик ва ўрта бизнес суъектларига берилган 9918,1 миллион сўмлик кредит ҳисобига 2634 та янги ишчи ўринлари ажратилди.

Адлия бошқармасига жорий йилнинг ўтган олти ойида хўжалик юритувчи субъектлардан 157 та ариза-шикоят келиб тушди. Ана шуларнинг 59 таси қаноатлантирилган бўлса, 53 тасига ҳуқуқий тушунтириш берилди ва 6 таси эса ўз тасдиғини топмагани сабабли рад қилинди. Бундан 29 таси унга алоқадор бўлган бошқа идораларга юборилган. Ҳисоб-китоб шуни кўрсатадики, шикоят аризаларнинг 35 таси ер масалалари, 15 таси фермер хўжалиги ташкил қилиш, 6 таси солиқ, 5 таси тугатиш, 4 таси хусусийлаштириш, 3 таси ноқонуний текшириш, 2 таси асоссиз жавобгарликка тортиш билан боғлиқ. Бошқарманинг "Ишонч" телефони орқали олти ой мобайнида 55 марта мурожаат қилинган. Шунинг 23 тасидан кейинчалик расмий тарзда аризалар қабул қилиниб, ҳақ-ҳуқуқлари қайтадан тикланган бўлса, 32 та мурожаат юзасидан ҳуқуқий тушунтириш берилган.

Mulohaza, talab, taklif

ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ — ТАРАҚҚИЁТ ШАРТИ

ДАВРА СУҲБАТИ

Маълумки, истиқлолга эришгач, халқимиз ўз олдига ҳуқуқий-демократик давлат, эркин фуқаролик жамиятини барпо этишни мақсад қилиб қўйди. Ўтган қисқа даврда бу борада беқиёс ишлар амалга оширилганига ҳар биримиз гувоҳмиз.

Энг муҳими, фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш жамият тараққиётининг асосий шартларидан бири деб белгиланди. Қонунларимиз мазмун-моҳиятини тушунтириш ва ҳуқуқий тарғибот ишларини амалга оштриш тадбирлари ишлаб чиқилди ва улар амалиётга жорий этилаётир. Хусусан, ҳуқуқий тарғибот маркази ташкил қилиниб, унинг кенг кўламли фаолият юритиши учун зарур бўлган шароит яратилди. Бироқ ҳали бу борада қилиниши лозим бўлган ишлар жуда кўп. Шуни ҳисобга олиб, таҳририятимиз ҳуқуқий тарғибот ишларининг қай даражадалигини билиш, ютуқ ва камчиликларини таҳлил этиш, соҳага тегишли бўлган таклиф ва мулоҳазаларни кенг жамоатчилик эътиборига ҳавола этиш мақсадида давра суҳбати уюштирди. Қуйида ана шу давра суҳбатида билдирилган айрим фикр ва мулоҳазалар билан танишасиз.

Ўткир ҲОШИМОВ, Олий Мажлиснинг матбуот ва ахборот қўмитаси раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ЎЗГАРМАС ҲАҚИҚАТ

Инсон боласининг ўз ҳақ-ҳуқуқини таниши ҳамма замонларда долзарб аҳамият касб этган. Бундай дейишимнинг боиси бор, албатта.

Яқинда мен буюк файласуф Афлотуннинг қонуншуносликка оид бир асарини мутолаа қилдим. Ана шу асардаги иккита фикр мени ҳайратга солди. Биринчиси шуки, Афлотун шундай ёзади. «Қайсики жамиятда қонунлар ҳокимларга қул бўлса, ўша жамият таназзулга юз тутади. Аксинча, қайсики жамиятда ҳокимлар қонунларга қул бўлса, ўша жамият фуқароларига худонинг барча неъматлари ёғилади». Буни қарангки, бундан 2500 йил, яъни йигирма беш аср илгари яшаб ўтган файласуфнинг ёзганларини ўқисангиз, демак, қадимда ҳам бугунги айрим муаммолар мавжуд бўлган экан-да, деган хулосага келасиз. Ахир, бугун халқимиз мамлакатимиз истиқболини белгиловчи қонун устуворлигига эришиш учун интилмоқда. Ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамияти барпо этишнинг бош омили ҳам айнан қонун устиворлигига эришиш билан изоҳланади. Бир сўз билан айтганда, қонун шоҳга ҳам, гадога ҳам, амалдорга ҳам, этикдўзга ҳам баробар бўлиши керак. Ана шундагина жамият тараққий топади.

Энди Афлотун асаридаги иккинчи фикрга келсак. Файласуф "Бизнинг жамиятимизда қул шифокорлар ва ҳур шифокорлар бор", деб таъкидлайди. Бу ерда гап инсонларни даъволовчи табиблар эмас, балки жамиятни даъволовчи шифокорлар, яъни қонуншунослар ҳақида боради. Афлотуннинг фикрича, қул шифокорлар, яъни қонуншунослар фақат ўз-мақсад-муддаолари учун ишлайди, шахсий манфаатларини кўзлаб яшайди. Улар беморларни даъволар экан, "Агар мана шу дорини ичмасанг, ўласан", деб ҳукм чиқаради. Ҳур шифокорлар эса бунинг тамомила аксидир. Улар энг аввало, касалликни келиб чиқиш сабабларини аниқлайди, унинг тарқалиб кетмаслигининг олдини олади. Аниқроқ айтганда, улар ўз саъй-ҳаракатлари билан жамият тараққиёти ва софлигига хизмат қилади. Мана, кўраяпсизми, икки тоифа шифокор, яъни қонуншуносларнинг ўртасида қандай тафовут мавжуд.

Албатта, файласуфнинг фикрлари кеча халқимиз бошидан кечирган мустабид шўро замонини ёдга солади. Биз дорилфунунда таълим олган олтмишинчи йилларда "Госправа", яъни "Давлат ҳуқуқи" деган дарс ўтиларди. Қизиқ томони шундаки, ҳеч ким "нима учун бизга "Инсон ҳуқуқлари" деган дарс ўтилмаяпти?" деб сўрамасди. Мана шу мисолдан ҳам кўриниб турибдики, шўро замонида инсон ҳуқуқларидан кўра кўпроқ, давлат ҳуқуқлари ҳимоя қилинарди. Қонунлар инсон манфаати учун эмас, мустабид тузум манфаати учун хизмат қиларди. Аслида ҳар қандай тузум, жамият ва давлат қонунларининг бош мезони унинг фуқаролари манфаатини ҳимоя қилишдан иборат бўлмоғи лозим.

Биз мана шу оддийгина ҳақиқатнинг маъносини фақат мустақилликка эришгач англаб етдик.

Мана шу англаш жараёнида мамлакатимиз қонунчилигида жуда улкан ислоҳотлар амалга оширилдики, бу ҳақда ҳар қанча гапирсак оз. Қисқа даврда миллий қонунчилик тизими шакллантирилди. Энг муҳими, жаҳон андозаларига тўла уйғун қонунларимиз келажаги буюк давлатимизнинг мустаҳкам ҳуқуқий асосларини яратишга хизмат қилмоқда. Кези келганда яна бир нарсага тўхталиб ўтиш жоиз деб ўйлаймиз. Гап шундаки, шўро даврида биз қонун чиқарувчи ва уни ижро этувчи органларни фақатгина жазолаш идоралари сифатида билардик. Бунинг устига мустабид тузум даврида ҳеч ким қонунни ҳурмат қилмасди, балки ундан қўрқарди, холос. Қўрқиш билан ҳурмат қилишнинг ўртасидаги фарқни тушунтириб ўтириш шарт бўлмаса керак, деб ўйлайман. Чунки ҳар биримизнинг қалбимизда қонунларга нисбатан ҳурмат туйғуси мавжуд экан, биз унга сўзсиз итоат қиламиз. Иккинчи ҳолатда, фуқаро қонунни ҳурмат қилмай, фақатгина ундан қўрқар экан, имконият бўлган биринчи дақиқадаёқ уни топтаб ўтиши мумкин. Мана шу фикрдан бизга бугун ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маърифат нима учун керак эканлиги яққол кўринади.

(Давоми учинчи бетда.)

Saboq

НОҲАҚ ЭКАНСИЗ, ЎЙЛАСАМ...

"Лазизбек" хусусий дорихонаси раҳбари Д. Абдушоҳидова 343 минг сўм жарима тўлайдиган бўлиб қолди. Табиийки, бу унга ёқмади. Шу боис у Сирдарё вилоят адлия бошқармасига ўз ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилишни сўраб мурожаат этди. Аризада 2002 йил 26 март куни Сирдарё туман Давлат солиқ инспекцияси ходими А. Раймов томонидан дорихонада текшириш ўтказилгани, шу куни соат 10 дан 12 гача электр токи бўлмагани сабабли сотувчи Ф. Азимова савдодан тушган пулни назорат касса машинасида кўрсатмагани, натижада эса туман давлат солиқ инспекцияси бошлиғининг биринчи ўринбосари О. Бойқулов 343 минг сўм жарима белгилаб, тўлов талабномаси орқали банкдаги ҳисоб рақамидан 120 минг сўм олиб қўйилганини маълум қилар экан, бу текширишнинг нечоғлик қонунийлигини аниқлашга ёрдам беришни сўраган.

Вилоят адлия бошқармаси томонидан воқеа тафсилотини ўрганиш жараёнида "Лазизбек" хусусий дорихонаси сотувчиси Ф. Азимова ҳамда солиқ инспекцияси ходими А. Раймовлардан тушунтириш хатлари олинди. Шунингдек, туман электр тармоқлари корхонаси раҳбари З. Отаев 2002 йил 3 апрел куни 43-сонли маълумотномага имзо чекиб, 2002 йил 26 март куни соат 10 дан 12 гача "Лазизбек" хусусий дорихонасида электр токи бўлмаганини тасдиқлаган. Сотувчи Ф. Азимова ўз тушунтириш хатида соат 10 дан 12 гача электр токи бўлмагани сабабли савдо пулини назорат касса машинасидан ўтказмаганини таъкидласа, текширувчи А. Раимов ўз тушунтиришида туман солиқ инспекциясининг 2002 йил 25 мартдаги 99-сонли буйруғига асосан текшириш ўтказгани, текшириш ўтказилган пайтда дорихонада электр токи бўлса-да, сотувчи С. Азимова савдо пулини назорат касса машинасидан ўтказмаганини аниқлаб, холислар иштирокида далолатнома тузганини баён қилади.

Бу баҳсли можарога Сирдарё туман жиноят ишлари бўйича судининг 2002 йил 30 апрелдаги ҳал қилув қарори билан нуқта қўйилди. Шуниси қизиққи, судда даъвогарларнинг даъволари чиппакка чиқиб, иш юзасидан келтирилган далиллар ҳам ўзгариб кетди. Чунки туман Давлат солиқ инспекцияси вакили Б. Жўраев текшириш ўтказилган куни соат 10 дан 12 гача дорихонада электр токи бўлганини исботлаб берди.

Судда иштирок этган туман электр тармоқлари корхонаси раҳбари З. Отаев ўз тушунтиришида ўша куни "Лазизбек" хусусий дорихонасида электр токи бўлганини, лекин корхона бош муҳандисининг уч фазали электр симларининг бир фазасида электр токи йўқ деган гапига ишониб маълумотномага имзо чекканини маълум қилди. "Лазизбек" хусусий дорихонаси раҳбари Д. Абдушоҳидова судда иштирок этиб, 2000 йил сентябр ойида хусусий дорихона очганда касса аппарати ўрнатгани, сотувчи Ф. Азимовага ундан доимо тўғри фойдаланишни тайинлангани, бундай қоидабузарликка илгари йўл қўйилмагани, иш бошлаганидан буён давлатга 110 минг сўмдан зиёдроқ солиқ тўлаганини билдирди. Шунингдек, у оилавий шароитини инобатга олган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини давом эттириш учун ёрдам тариқасида молиявий жарима миқдорини камайтириб беришни илтимос қилди.

Ниҳоят, сотувчи Ф. Азимова ҳам текшириш ўтказилган куни дорихонада электр токи бўлганини тан олди.

Шундай қилиб, суд Сирдарё туман давлат солиқ инспекцияси ходими А. Раимов томонидан ўтказилган текшириш қонуний экани исботланди. Дорихона сотувчиси Ф. Азимова 6145 сўм савдо пулини назорат касса машинасидан ўтказмагани учун **"Маъмурий жавобгарлик тўғрисида"**ги Кодекснинг 164-моддаси 1-қисми билан энг кам иш ҳақининг бир баробар миқдорида маъмурий жарима тўлайдиган бўлди. Шунингдек, Сирдарё туман давлат солиқ инспекциясининг 2002 йил 27 мартдаги "Лазизбек" хусусий дорихонаси раҳбари Д. Абдушоҳидовани молиявий жаримага тортиш тўғрисидаги қарорини ўзгартириш лозим, деб топилди. Яъни Д. Абдушоҳидова хусусий дорихона очганига бир йилдан ортиқроқ вақт ўтганлиги, шу вақт ичида солиқларни ўз вақтида тўлаб келганлиги, савдо қоидаларини биринчи марта бузаётгани, қарамоғида уч нафар фарзанди борлигини инобатга олиб, **"Маъмурий жавобгарлик тўғрисида"**ги Кодекснинг 33-моддасини қўллаб, энг кам иш ҳақининг 20 баробари миқдорида жарима тўлайдиган бўлди.

• Хўш, Д. Абдушоҳидова ва Ф. Азимовлар ўзларининг ноҳақ эканликларини олдиндан билишармиди? Бизнингча, билишган. Аммо карнайчидан бир "пуф" қабилида иш тутишиб, шикоят ҳам қилишди. Суд жазони енгиллатишга қарор қилди. Лекин бу қоидани бузишга бузиб, судга мурожаат қилса, жазони енгиллатиб олиши мумкин деган маънони англатмайди. Тўғри, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш керак. Лекин берилган имтиёзларни суиистеъмол қилмаслик керак. Чунки адолат тарозисининг ҳар икки палласи бир мувозанатда сақлангандагина унга путур етмайди. Назорат идораларининг вазифаси ҳам қонун устуворлигини таъминлаш, давлат ва истеъмолчилар манфаатларини ҳимоя қилишдир. Шу боисдан бошига қилич келса ҳам қонуний иш тутган тадбиркор қоқилмайди.

Тоғаймурод ОРТИҚОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Adliya tizimi

ТОШКЕНТ

Шу йилнинг ўтган 5 ойи мобайнида Тошкент шаҳар адлия бошқармаси шартнома мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиш бўлими томонидан хўжалик юритувчи субъектлар манфаатини кўзлаб, Тошкент шаҳар хўжалик судига 907.690.249 сўмлик даъво аризалари киритилди. 600.000.912 сўмлик дебиторлик қарзларни ундириш юзасидан ҳал қилув қарорлари қабул қилинди. Ҳозирда 8: 212.824 сўмлик даъво аризалар шаҳар хўжалик судида кўрилиш арафасида.

Шу вақт мобайнида бўлим томонидан 28 та хўжалик юритувчи субъектларда шартномалар тузилиши ҳамда уларнинг ижроси ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш йўли билан ўрганиб чиқилди. Ўрганиш давомида хўжалик юритувчи субъектларда шартномавий муносабатларга совуққонлик билан қараганликлари ва ҳуқуқий ишлар яхши йўлга қўйилмаганлиги оқибатида 500.000.000 сўмлик 1500 та шартномалар амалдаги қонунларга зид ҳолда тузилганлиги аниқланиб, барчаси қайта тузишга топширилди.

Islohot jarayoni

ҚОНУН ЯРАТГАН ИМКОНИЯТ

У ЮРТИМИЗ ФАРОВОНЛИГИГА ХИЗМАТ ҚИЛМОҚДА

Ер — бебаҳо бойлик. Шу боисдан халқимиз ерни азалдан қадрлаб келган. Бироқ кечагина бошимиздан кечирган шўро тузуми даврида хусусий мулкка қарши аёвсиз кураш олиб борилганини кўпчилик билади.

Ўзбек деҳқонининг асрий орзуси истиқлол йилларидагина ушалди — юртдошларимизнинг ерга нисбатан эгалик ҳуқуқи қарор этилди. Мустақилликни қўлга киритиш арафасидаёқ Президент Ислом Каримов аҳоли учун қўшимча томорқа ерлари ажратиш ҳақида Фармон чиқарди. Таъбир жоиз бўлса, истиқлол сари қўйилган илк қадамлар ер ислоҳотидан бошланди. 1998 йили деҳқончилик хўжалигини қайта қуриш бўйича **Ер Кодекси**, **"Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида"**, **"Фермер хўжалиги тўғрисида"**, **«Деҳқон хўжалиги тўғрисида»**, **"Давлат ер кадастри тўғрисида"**ги Қонунлар қабул қилинди. Айниқса, **"Деҳқон хўжалиги тўғрисида"**ги Қонун ўз ўрни, мазмун-моҳияти ва аҳамияти билан алоҳида аҳамият касб этади.

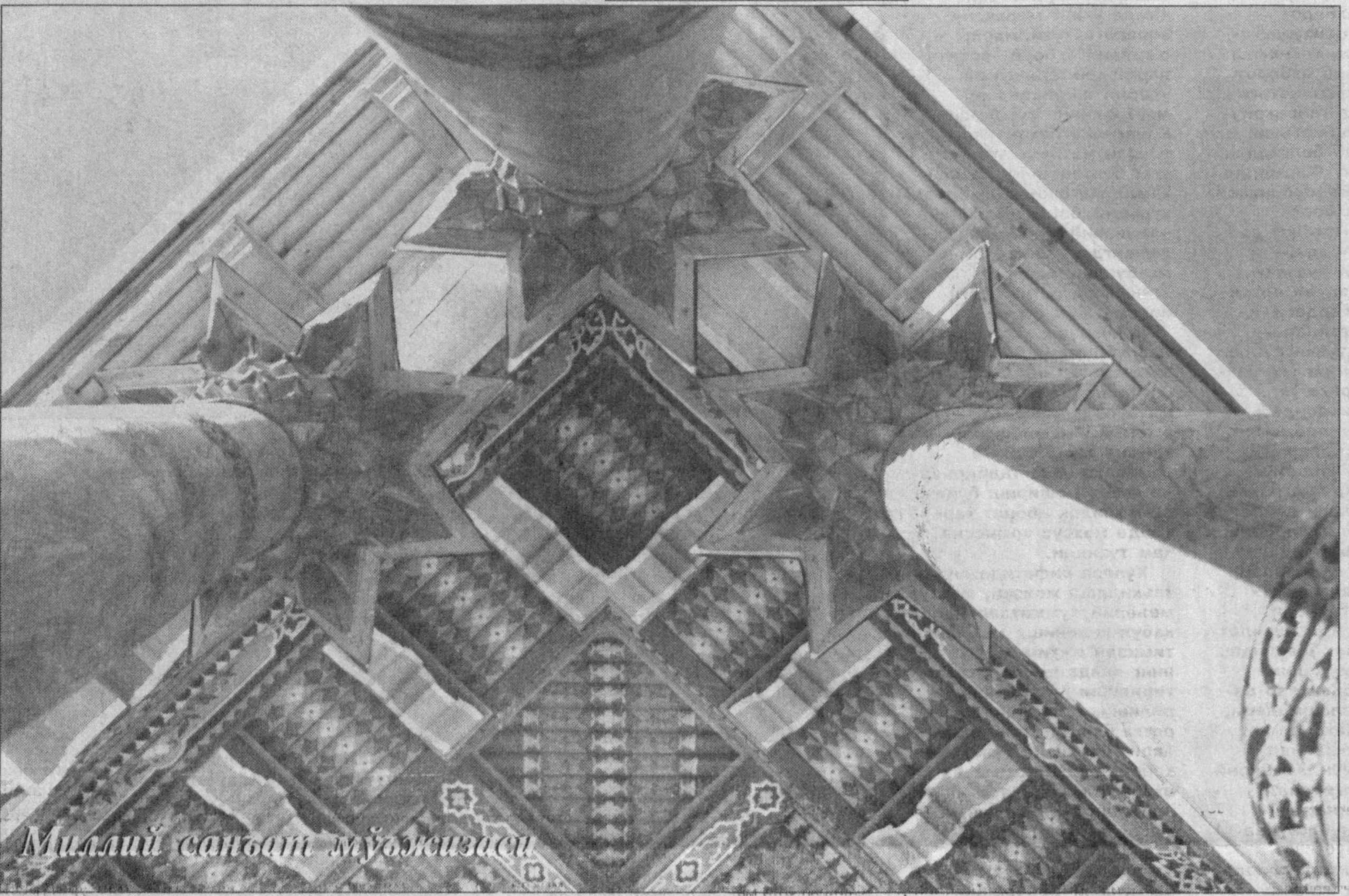
Миллий санъат мўъжизаси

Томорқа сўзи ўрнига қўлланила бошлаган деҳқон хўжаликлари ибораси мамлакатда мулкчиликнинг жаҳон андозаларидаги намунаси пайдо бўлганидан дарак берди. Бошқача айтганда, олдин ўзининг бир қаричгина ерида ҳам ийманиб, қисиниб-қимтиниб ишлаган ўзбек деҳқони янги қонун туфайли ҳуқуқий мақом олди. У деҳқонга ихтиёрий равишда шахсий деҳқон хўжалигини юритиш ҳуқуқини берди.

— Қишлоқдагилар илгари томорқа деганда бир парчагина ерни тушуниб келишган, — дейди янги қонун туфайли деҳқонга берилган имтиёзлардан мамнунлигини изҳор этаркан Хонқа туманидаги "Дўстлик" ширкат хўжалиги раиси Олимбой ака Султонов. — Шу сабабли **"Деҳқон хўжаликлари тўғрисида"**ги Қонун ҳаётимизга кириб келган дастлабки пайтларда уни оддий томорқанинг ўзи, деб англаганлар ҳам оз бўлмади.

Раиснинг айтишича, деҳқон хўжаликларининг ҳозирги ҳолати ҳам мақтагулик эмас. Негаки, банкда жорий ҳисоб рақами ва муҳрига эга бўлган деҳқон хўжаликлари сон жиҳатдан озчиликни ташкил этади. Расмий ҳисоб-китобга қараганда, ушбу мақомга етишган (юридик шахс) қишлоқ хонадонларининг ҳар қайсиси 2001 йили 1,5 миллиондан 3 миллион сўмгача соф фойда кўрибди. Оддий томорқа эгаси мақомидаги оилаларнинг ўртача даромади эса бор-йўғи 160 минг сўмни ташкил этибди.

Шундан сўнг Ҳаким Қурбонбоев бошлиқ деҳқон хўжалигининг фаолияти билан танишдик. Унинг айтишича, бундан тўрт йил бурун томорқасининг бир қисмини мўъжазгина иссиқхонага айлантирибди. Ўтган йили уч юз квадрат метр саҳнли мазкур иссиқхона хонадонга 1,5 миллион сўм соф даромад келтирибди.

"Деҳқон хўжаликлари тўғрисида"ги Қонуннинг 1-моддасида ўз томорқасида етиштирган маҳсулотни сотиш ҳуқуқи берилгани қайд этилган. Ҳакимбой қонуннинг ана шу талабини яхши билгани учун ҳам гулчиликни танлади. Шу йил қишда 5000 туп гул етиштириб, бозорда сотди. Шунингдек, 25 сотихлик томорқадан яна миллион сўмлик фойда олди.

"Деҳқон хўжаликлари тўғрисида"ги Қонунни алқаётган тадбиркорлардан яна бири Рустам Жуманиёзовдир. Тадбиркор Рустам ўз томорқа хўжалигини юритиш билан бирга ҳамқишлоқлари етиштирган ноз-неъматларни қайта ишлаб, тайёр маҳсулотга айлантиришга бел боғлади. Ҳовлисида ун тегирмони қурди. Кўрсатилган хизмат эвазига мижозлар қолдириб кетган буғдой чиқити — кепак ва омухта ем хонадоннинг кичик чорвачилик фермаси учун тўйимли озуқага айланди. Шу тариқа йиллик сармоя 2 миллион сўмдан зиёдни ташкил этди.

Нафақахўр Шомурод Худойбергановни бу ўртада билмайдиган одам деярли йўқ. Чунки унинг томорқасида етиштирилган сабзавот-резаворларнинг кўчатларини сотиб олиш учун ҳатто 20 чақирим йироқдаги Урганч шаҳридан ҳам харидорлар келишади. Бор-йўғи бир неча квадрат метр саҳнли иссиқхона бир мавсумнинг ўзида бир миллион сўм даромад беради. Деҳқон хўжалиги картошкадан ҳам тузуккина даромад олади. Оилавий тадбиркорлар 15 сотих майдонда етилган картошка ҳосилини ёзнинг дастлабки кунлариданоқ тўла йиғиб олди. Ҳосилдорлик бу йил чакки бўлмади. 4,5 тонна картошка миллион сўмга сотилди. Шундан сўнг Шомурод ота картошка йиғиб олинган пайкалга дарҳол сабзи уруғи сепди. Сабзи ҳосилидан ҳам миллион сўмлик фойда олишни кўзлаб турибди. Шомурод ота бозорларни сохта деҳқонлардан асраш муаммоси ҳақида куйиниб гапирди.

— Хоразм бозорларида чайқовчи "деҳқон"лар кўпайиб кетди, — дейди у бизга. — Маҳсулотларимизни бозор йўлидаёқ қўлимиздан юлқиб олишади. Ўзимиз сотамиз десак, турли маломат ва ғавғо тошларини бошингизга ёғдиришади. Хуллас, бозорларнинг жилови йўлтўсар "деқонлар" қўлига ўтиб кетаётгани бор гап.

Шомурод ота бу борада ҳақ гапни айтди. Дарҳақиқат, ҳосилнинг даромади ҳам, буромади ҳам уни етиштирганники, ҳалол ва фидойи ишлаганники бўлмоғи лозим. Ўйлаймизки, ушбу масалани ҳал этиш фурсати аллақачон етган. Мутасадди раҳбарлар бу масалага эътибор беради, деган умиддамиз.

"Хоразм деҳқонининг ҳар бир куни қаҳрамонликдир". Пезидентимизнинг ушбу таърифи ҳозир айнан деҳқон хўжаликлари фаолиятида ўзининг ҳақиқий ифодасини топаяпти. Истиқлол ҳадя этган имкон ва имтиёзлар деҳқоннинг оромини "ўғирлагани"га оид мисолларни қишлоқда истаганча топишингиз мумкин. Масалан, Катта Жармиз қишлоғида 1320 та хонадон бор. Ушбу хонадонларнинг 1300 дан зиёди ўз шахсий томорқаси, 60 га яқини деҳқон хўжаликларига эга. Бу йил қишлоқдаги мавжуд томорқа хўжаликлари ҳам қувончли ютуқни қўлга киритди. Бошқача айтганда, жами 165 гектар саҳнли томорқа майдонларидан 900 тонна дон ҳосили олинди. Яна бир қувончли далил шундан иборатки, бу йил қишлоқ хонадонлари қарамоғидаги қорамоллар сони ҳам сезиларли кўпайиб, қўй ва эчкилар 2860 бошга, паррандалар эса 10 минг бошга етди. Бунча миқдордаги чорва қишлоқ аҳолиси эҳтиёжини қоплабгина қолмай, бозорни ҳам гўшт, сут, тухум каби неъматлар билан таъминлаш имконини беради. Ҳозир қишлоқда 50 дан ортиқ хонадоннинг ойнаванд иссиқхонаси бор. Шулардан 5 та деҳқон хўжалиги гулчиликка, 6 хонадон лимончиликка ихтисослашган. Яна битта гап: томорқа эгаларининг аксарияти ширкат хўжалигида пудратчи ёки ижарачи. Бу эса шартномадагидан ташқари ҳосилнинг бари амалдаги қонунга мувофиқ деҳқон тасарруфига қолдирилади, деганидир.

Ширкат хўжалиги давлат ва халқ олдидаги мажбуриятини нечоғли аъло уддаласа, жамоанинг ҳам фаровонлиги ортади. Куни кеча ширкат хўжалиги давлатга ғалла сотиш юзасидан контрактация шартномасини бажарди. 300 гектар буғдойзордан олинган 1500 тонна доннинг қарийб 800 тоннаси хўжалик ҳисобида қолди. Бу бир неча миллион сўмлик соф даромад демакдир. Шунингдек, режадан ортиқ етиштирилган 24,6 тонна пилла ҳосили ширкат хўжалиги аъзоларига 13,7 миллион сўмлик даромад келтирди. Бунга ушбу йил анча мўл бўлиши кутилаётган пахта, шоли, боғ, полиз, сабзавот ва озуқа экинлари берадиган соф даромадни ҳам қўшса, унинг буромади қанча бўлишини тасаввур этиш қийин эмас.

Хулоса қиладиган бўлсак, изланаётган ва ишлаётган одамга ҳамиша омад ёр бўлган. Юртимизда ҳалол ишлаш, даромад кўриш қонун асосида кафолатланган.

Абдулла СОБИРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Lafzsizlik

ХУШОМАДГЎЙГА ҚЎЙ СЎЙДИРМА...

Музработлик оилавий пудратчи Мўмин Нуралиев ўтган йил ижарага олган 44 гектар ерда сидқидилдан меҳнат қилди. Ана шунинг эвазига мўл ҳосил етиштиришга ҳам эришди. А. Икромов номидаги ширкат хўжалиги билан тузган 17-сонли шартномага кўра, ширкат хўжалиги омборига 121880 килограмм ғалла топшириб шартномадаги "қарздан" тўлиқ қутулди. Пудратчи шартномадан ортиб қолган ғаллани "бирон кунимга ярар", деган умид билан уйида сақлаб қолган эди...

Ғалла ўрим-йиғими тугагач, унинг хонадонига ташриф буюрган бошқарув раиси М. Атамуродов:

— Мўмин ака, ширкат хўжалигининг режасини бажаришга бир ёрдам қилмасангиз бўлмайди. Қандай бўлса ҳам режадан чиқишимиз керак. Ёрдамингизга муҳтожмиз, — дея илтимос қилди.

— Нима қилай? — деб сўради соддадил пудратчи.

— Энди, шу уйда олиб қолган ғаллани топширсангиз. Ҳақини кейин берамиз...

Эгилган бошни қилич кесмайди, дейишади. Унинг устига шу элнинг катталаридан бири бош эгиб илтимос қиларкан, Мўмин ака ўзбекнинг қонига сингиб кетган соддалигига бориб ишонди. Раиснинг ваъдасига ишониб, хонадонида сақлаб турган 21.200 килограмм буғдойни ўз қўли билан ширкат хўжалиги омборига олиб бориб тўкди. Хушомадгўйга қўй сўйдирма, деб бежиз айтишмаган экан. Соддадил пудратчи М. Нуралиев оғзидаги нонини ширкат хўжалигига топшириб, сўнг ҳақини олиш учун бўзчининг мокисидек даласидан раис ҳузурига қатнай бошлади. Ҳар гал "эрта келинг, индин келинг, ҳозир ҳисобимизда пул йўқ" сингари қуруқ ваъдалари билан оз эмас, роппа-роса бир йилдан ошиқ сарсон бўлди.

Ўзининг пешона тери билан топган ҳақини олиш учун саргардонликка учради. Охири, туман прокуратурасига ариза билан мурожаат қилди. Прокуратура ходимлари бу ишни атрофлича ўрганиб чиқишди. Қарашса, ҳаммаси тўғри. Деҳқон юз фоиз ҳақ. Прокуратура шунга асосланиб, ширкат хўжаликдаги мутасадди раҳбарлардан пудратчи М. Нуралиевга у топширган 21.200 кг буғдойни бугунги бозор нархида тўлашни талаб этди. Аммо... талаб ҳадеганда бажарилмагандан кейин прокуратура фуқаро М. Нуралиевнинг манфаатини кўзлаб, фуқаролик ишлари бўйича Шеробод туманлараро судига даъво аризаси киритди.

Шу йилнинг 12 июн кунида бўлиб ўтган суд қарорига кўра А. Икромов номидаги ширкат хўжалигидан даъвогар М. Нуралиевга уч миллион олти юз тўрт минг сўм ундириш тўғрисида ҳал қилувчи қарор чиқарди. Адолат тикланди. Лекин уни тиклаш учун бир оддий деҳқон қанча сарсон бўлди. Ачиниб кетасан, киши. Далада жазирама иссиқ тафти, Амударёнинг нариги қирғоғидан эсадиган тўзонли афғон шамолида даласидан бошқа нарсани ўйламайдиган ишонувчан бир пудратчини шунчалик сарсон қилиш шартмиди? Унинг айби не? Саволлар кўп-у, жавобини тополмай қийналасан...

Собир ЁДИКОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Bugunning gapi

ТАДБИРКОР КИМГА СУЯНАДИ?

Тоғли Ургут туманининг Сатанг қишлоғида яшайдиган Адаш ака Ғаффоров мана, олти йилдирки, хусусий тадбиркорлик йўлини тутган. Оила катта, кўз тегмасин, саккиз фарзанд бирин-кетин вояга етаяпти. Уларни едириб-ичириш, кийинтириш, ўқитиб, уйли-жойли қилишнинг ўзига яраша ташвишлари бор.

Бунинг учун эса маблағ керак. Ҳалол даромад топганга нима етсин. Тунлари тинч, оёқни узатиб бемалол ухлайсан. Аммо кимнингдир бепарволиги, нописандлигидан кутилган фойда бой берилса-чи? Рости гап, бундан ёмони бўлмайди.

— Мен, — деб ёзади А. Ғаффоров ўз шикоят хатида. — Жомбой туман "Агрокимётаъминот" акциядорлик жамияти билан 1999 йил ноябр ойида шартнома тузган эдим. Шартномага асосан жамият ишчиларига 50 тахлам махсус кийим-бош берганман. Ўша вақтда ҳар бирининг нархи 15 минг сўм турарди. Шартномада жамият томонидан 25 иш кунида банкдаги ҳисоб рақамимга 750 минг сўм кўчирилиши керак эди. Келишувга мувофиқ, шартнома шарти бажарилмаса, етказилган зарар тўланиши қайд қилинган. Мана, икки йил-у, етти ойдирки, товар пулини оломай сарсонман. Шартномани имзолаган шерикларга қайта-қайта эътирознома ёздим. Аммо, улардан бир энлик жавоб ҳам олмадим. "Пахтабанк"нинг Жомбой туман бўлимидан ҳам мурожаатимга жўяли натижа чиқмади. Нарх-наво ўзгариб тургани боис солиқ идораси банк муассасасидан қарз бўлиб қолдим. Агар мен товар пулини ўз вақтида олиб, муомалага киритганимда, қанча фойда кўрардим?! Қарз ҳам бўлмасдим.

Тадбиркор ташвишланганча бор. Кутилган фойда шериклар айби билан бой берилган. Қарз бўлишдан эса ёмони йўқ. Қарздор одамнинг иши битиши лозим бўлган идорага, муассаса олдида тили қисиқ бўлиб қолади. Охир-оқибат моддий ва маънавий зарар кўради.

Фуқаролик Кодексининг 327-моддасида **"Бошқа шахсларнинг пул маблағларини ғайриқонуний ушлаб қолиш, уларни қайтариб беришдан бош тортиш, уларни тўлашни бошқача тарзда кечиктириш ёхуд бошқа шахс ҳисобидан асоссиз олиш ёки жамғариш натижасида улардан фойдаланганлик учун ушбу маблағлар сўммасига фоиз тўлаш керак"** деб қайд этилган.

Адлия бошқармаси хусусий тадбиркор мурожаатини ўрганиб чиқиб, Жомбой туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига даъво ариза киритди. Суд "Агрокимётаъминот" акциядорлик жамияти вориси — "Қишлоқхўжаликкимё" ОАЖ бирлашмаси Жомбой туман бўлимидан хусусий тадбиркор Адаш Ғаффоров фойдасига 2 миллион 250 минг сўм бой берилган фойда ва 50 минг сўм маънавий зарарни ундириш тўғрисида қарор чиқарди.

Ҳа, кутилган фойда бой берилгач, хусусий тадбиркор қонунга суянди. Қонун эса уни қўллади.

Комил БАҲРИДДИНОВ

Jurnalist surishtiruvi

РАИС ШИКОЯТ ЁЗДИ!

БУ ФУҚАРОЛАР ВА РАҲБАРЛАР ОНГИДА ЎЗГАРИШ ЮЗ БЕРАЁТГАНИДАН ДАЛОЛАТ

МУҚАДДИМА: *Одатда иши бинойидек юришиб турган киши ҳеч қачон шикоят ёзмайди. Шунингдек, аксар ҳолларда оддий фуқаролар жойлардаги айрим раҳбарларнинг йўл қўйган хато ва қонунбузарликлари хусусида мурожаат этишади. Эҳтимол, шу сабабдан бўлса керак, раҳбарлар бировга арз қилибди, шикоят хати қоралабди, деб эшитмаганмиз. Бу эскича дунёқараш асорати бўлса-да, ростини айтган маъқул: биз шундай ҳолатга кўникиб қолганмиз! Бунинг сабабларини кўп ва хўп таҳлил қилиш мумкин эди. Лекин бу ўринда узундан-узоқ мулоҳаза юритиш фикридан йироқмиз. Гап шундаки, бундан бир ой бурун "ғаройиб" воқеа рўй берди: таҳририятга раисдан шикоят хати келди. Сурхондарё вилояти, Шўрчи туманидаги Т. Бердиев номидаги ширкат хўжалиги раиси Б. Аликуловнинг шикоят хатини ўқиб, очиғи, таажжубга тушдик. Нега десангиз, бу камёб "ҳодиса" ҳисобланади-да! Шуни эътиборга олиб, дарҳол «раис бобо»нинг шикоятини ўрганишга киришдик. Раиснинг ёзишича, у бошчилик қилаётган хўжалик аъзоларига нисбатан адолатсизлик содир этилаётган экан. Шикоят хатида баён этилган адолатсизликнинг нимадан иборат эканини билиш учун дастлаб бутун воқеани бир бошдан таҳлил қилишга уриндик. Шикоят хати ва суриштирув чоғида маълум бўлган воқеа қуйидагилардан иборат.*

ТАФСИЛОТ

Шўрчи туманидаги Т. Бердиев номидаги жамоа хўжалиги ҳудудида жойлашган "Оллоҳиёр Охун" номидаги кўп тармоқли хусусий савдо-харид ва ишлаб чиқариш фирмаси туман ҳокимининг 1995 йил 18 июл куни чиқарган 339-сонли қарорига асосан жамоа хўжалигидан уч гектар ер майдонини ижарага олади. Фирма ўз олдига таркибида шакар моддаси мавжуд бўлган стевия ўсимлигини экиб кўпайтиришни мақсад қилади ва фирма бошқаруви 1996 йил 5 январ куни собиқ Тошкент давлат университети (Ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети) раҳбарияти билан ҳамкорликда қўшма илмий тажриба-тадқиқот участкаси ташкил этади. Шундан сўнг биолог олимлар тавсияси ва иштирокида бу ерда стевия ўсимлигини экиб кўпайтириш юзасидан илмий тажрибалар олиб борилади. Стевия ўсимлигининг Ўзбекистон иқлимида махсус шароитли майдон — иссиқхонада яхши ривожланишини ҳисобга олиб, "Оллоҳиёр Охун" фирмаси раҳбари Х. Аллаёров қўшимча ер майдони ажратиш ва зарур жиҳозлар билан таъминлашни сўраб вилоят ҳокимиятига мурожаат этади. 1999 йил 4 июл куни фирмага Т. Бердиев номидаги жамоа хўжалиги ҳудудидаги ғалладан бўшаган майдондан стевия ўсимлигини экиш учун вақтинча 50 гектар суғориладиган ер ажратиш ҳақида вилоят ҳокимининг 106-сонли фармойиши чиқади ва у тезда ижро этилади. Бу пайтда хўжалик санация қилинган эди. **"Қишлоқ хўжалиги корхоналарини санация қилиш тўғрисида"**ги Қонунга асосан санацияга тушган хўжаликнинг фирмага ер ажратиши мумкин эмас эди. Шу боис вилоят прокурори зудлик билан қонунбузилишни бартараф этиш учун вилоят ҳокими номига 1999 йил 4-август куни 7-6-99-сонли протест келтиради. Ушбу протестга асосланиб, вилоят ҳокими 16-август куни ўзининг 106-ф-сонли фармойишини бекор қилиш ҳақида қарор чиқаради.

Ана шу қарор асосида Шўрчи туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси "Оллоҳиёр Охун" фирмасининг экин режасини бекор қилиш ва 50 гектар ерни жамоа хўжалигига қайтариб бериш ҳақида буйруқ чиқарган. У вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси томонидан ҳам тасдиқланган. Шунингдек, туман прокурорининг протести асосида туман ҳокими ҳам ерни қайтариб бериш ҳақида қарор чиқаради. Бироқ "Оллоҳиёр Охун" фирмаси ерни жамоа хўжалигига қайтариб бермайди. Фирма 10 гектар жамоа хўжалиги ҳисобида турган ерга стевия, 40 гектар ерга эса ғалла экиб, ҳосил олади. 2000 йилда фирма 13,5 гектар ерга стевия ўсимлигини экади. Шундай бўлса-да, 2000 йил 30 март куни фирма ҳисобидаги бор-йўғи уч гектар ерни сув билан таъминлаш ҳақида ширкат хўжалиги билан ички шартнома тузади. 22-апрел куни эса ширкат хўжалиги фирмани 50 гектар ерни хўжаликка қайтариб бермагани учун вилоят хўжалик судига беради. Бироқ, шу кезларда хўжалик раиси Ў. Чўтбоев бошқа ишга ўтиб, унинг ўрнига Р. Назаров тайинланади. Янги раис хўжалик аъзоларининг умумий мажлис қарорини чиқармасдан, уларнинг розилигисиз 50 гектар ерни узоқ муддатга "Оллоҳиёр Охун" фирмасига ижарага бериш тўғрисида ноқонуний шартнома тузган. Вилоят хўжалик суди ушбу шартномага кўра ерни фирма ихтиёрида қолдириш тўғрисида ҳал қилув қарори чиқаради. Кузда, аниқроғи 2000 йил 17 ноябр куни "Оллоҳиёр Охун" фирмаси экспериментал фермер хўжалигига айлантирилади. 2000 йилда қурғоқчилик рўй бергани сабабли сув таъминотида тақчиллик вужудга келади. Шу сабабли август ойига келиб 13,5 гектар ерга экилган стевиянинг 70-80 фоиз қисми қурий бошлайди. Ширкат хўжалиги майдонлари сувсизликдан суғурта қилинган бўлса-да, экспериментал фермер хўжалиги стевия ўсимлиги экилган ерни суғурталамаган. Шу тариқа стевиядан ҳосил ололмаган "Оллоҳиёр Охун" фермер хўжалиги 2001 йил декабр ойида ширкат хўжалигини атайлаб сув бермаганликда айблаб судга беради. Вилоят хўжалик суди даъвогар келтирган далилларни чуқур текшириб кўрмасдан, ширкат хўжалиги ҳисобидан фермер хўжалиги фойдасига бир миллион икки юзу тўқсон бир минг сўмлик маблағни ундириш ҳақида ҳал қилув қарори чиқаради. Бу эса ширкат хўжалиги аъзоларида қаттиқ эътироз туғдиради. Шундан сўнг раис шикоят ёзади.

СУРИШТИРУВ

Журналистик суриштирувимиз давомида раиснинг эътирозлари тўғри эканига амин бўлдик. Буни қуйидаги далиллар тўлиқ тасдиқлайди. Биринчидан, 50 гектар ер "Оллоҳиёр Охун" фирмасига ноқонуний равишда ажратилган. Яъни ширкат хўжалигининг умумий йиғилиши ўтказилмаган. Иккинчидан, фирма ширкат хўжалиги билан бор-йўғи 3 гектар ерни сув билан таъминлаш ҳақида ички шартнома тузган, холос. Фирмага сув шу асосда тақсимланган. Судда фермер хўжалиги бошлиғи Х. Аллаёров хўжаликнинг тажриба майдонларида стевия ўсимлигининг маҳаллий "Сурхон" нави яратилди деб айтган ва уни етиштириш технологиясини тақдим этган. Бу хусусда Ўзбекистон Фанлар академияси тасарруфидаги ўсимликшунослик институти ва Ўзбекистон Миллий университетининг биолог олимларига мурожаат этганимизда, стевия Жанубий Америкада ўсадиган ўсимлик бўлиб, мамлакатимиз иқлим шароитида қийинчилик билан ўсишини маълум қилишди. Унинг уруғ қаламчалари иссиқхона шароитида етиштирилиб, дала шароитида тупроқ ҳарорати 14-16° градус иссиқ бўлганда экилиши лозим. Шунингдек, стевия совуққа чидамсиз ўсимлик ҳисобланиб, 4 градус совуқда у нобуд бўлади. "Оллоҳиёр Охун" фирмаси стевия кўчатларини август ойида эккан. Бу пайтда Сурхондарёда ҳаво ҳарорати 35-45° градус иссиқ бўлиши мумкин. Бу эса стевия экиш технологиясига амал қилинмаганини билдиради. Қолаверса, фирма иссиқхона қурмаган. Шўрчи туман метеорология станцияси маълумотларида қайд этилишича, 2000 йил 14 январ куни 8 даража совуқ бўлган бўлса, 9 май куни 41 градус иссиқ бўлган. Бу ҳолатлар стевия ўсимлиги кўчатларининг кўп миқдорда нобуд бўлишига олиб келган. Шунингдек, фирма раҳбари судга ўсимликшунослик институти олимлари томонидан тайёрланган стевия ўсимлигини етиштириш технологиясининг нусхасини тақдим этган. Ўсимликшунослик институтидан олинган маълумотга кўра, стевиянинг маҳаллий "Сурхон" нави яратилмаган. Яъни, бу нав учун ҳеч ким патент олмаган. Ҳозирги пайтда стевия ўсимлиги лаборотория шароитида тажрибадан ўтказилмоқда. Олимларнинг айтишича, бу ўсимликни очиқ дала шароитида экиб кўпайтириш ҳозирча яхши самара бермаяпти. Шу туфайли уни кўп миқдорда экиш тавсия этилмаяпти. Бошқача айтганда, тажриба давом эттирилмоқда, бироқ уни амалиётга жорий этишга ҳали эрта.

ХУЛОСА

Ушбу мақолани ёзишдан мақсад раисни ҳимоя қилиб, фермер хўжалигини қоралаш эмас. Бор гап адолатнинг қарор топиши ва бугунги кун раҳбарининг маънавий қиёфаси қандай бўлишини таъкидлашдан иборат, холос. Қолаверса, мамлакатимизда тадбиркорлик ва фермерликка кенг имкониятлар яратилган. Бундай ҳаракатлар фаровонлик белгиси, жамият тараққиёти таянчи, деб қаралмоқда. Қонун асосида тадбиркорлик қилиб, эл-юрт фаровонлигини таъминлаётган юртдошларимиз кўпчиликни ташкил этади. "Оллоҳиёр Охун" экспериментал хўжалиги ҳам қонуний фаолият натижасида фойда олса, қандини урсин! Ҳеч ким фермер хўжалик йўлига ғов бўлмайди ва бўлиши мумкин эмас. Лекин қонун ва халқ манфаатларини бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Бугунги замон талаби ана шундай.

Холли НОРБОЕВ,
журналист

ҚОНУНГА ИТОАТ — ЮКСАК ҚАДРИЯТ

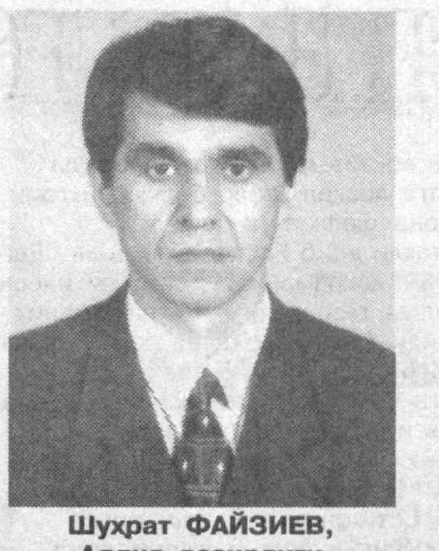

Шуҳрат ФАЙЗИЕВ,
Адлия вазирлиги бошқарма бошлиғи, юридик фанлари номзоди

Жамиятимизда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастурини ҳаётга татбиқ этишнинг асосий йўналишлари бевосита Адлия вазирлиги зиммасига юклатилган. Айни пайтда Адлия вазирлиги томонидан бу борада қуйидаги йўналишлар бўйича иш олиб борилмоқда:

— аҳолининг кенг қатламлари ўртасида Конституция ва қонун ҳужжатларининг мазмун-моҳиятини тарғиб ва ташвиқот қилиш;

— ҳуқуқий адабиётларни чоп этиш, қонун ҳужжатларини туркумлаш, ҳуқуқий ахборот тизимини олиб бориш, қонунларга шарҳлар бериш;

— малакали ҳуқуқшунос кадрлар тайёрлаш, юристларнинг малакасини ошириш;

— тадбиркорларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш, уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш;

— хўжалик юритувчи субъектларга шартнома интизоми, қоида-талабларига амал қилиш бўйича тушунтиришлар бериб бориш;

— ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга оид илмий-амалий конференция, давра суҳбати, семинарлар ўтказиш;

— радио ва телевидениеда туркум кўрсатув ва эшиттиришлар ташкил этиш ҳамда оммавий ахборот воситаларида мақолалар бериб бориш.

Аҳоли орасида табақаланган ҳуқуқий тарғибот ишлари олиб бориш, яъни биринчидан, аҳолининг кенг қатламлари — маҳалла, одамлар гавжум жойларда, иккинчидан, аҳолининг фаол қисми — тадбиркорлар ва ишлаб чиқариш корхона, ташкилотларида ҳамда учинчидан, аҳолининг ёш қатлами — боғча, мактаб, коллеж, лицей, олий ўқув юртларида уларнинг хусусиятларига мос тарғибот олиб боришга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу эса ҳуқуқий тарғибот таъсирчанлигининг ошиши, кўзланган мақсадга эришишда муҳим восита бўлмоқда.

Шунинг учун ҳам аҳоли орасида, айниқса, маҳаллаларда ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари билан ҳамкорликда қонун талабларини тушунтириш, ҳуқуқий адабиётларни чоп этиш ва фуқароларга етказиш бўйича тадбирларга алоҳида эътибор берилмоқда.

Хўжалик ва ишлаб чиқариш жараёнини олиб бориш, солиқ, шартнома муносабатлари, банк-кредитлаштириш, хусусий мулкни ҳимоя қилишга оид қонун, фармон, қарор, низомларнинг мазмун-моҳиятини очиб бериш, кичик ва ўрта бизнес, хўжалик юритувчи субъектлар орасида олиб борилаётган ҳуқуқий тарғиботнинг асосини ташкил этади.

Адлия идоралари томонидан жорий йилда тадбиркорларни рўйхатдан ўтказиш, уларнинг фаолиятини лицензиялаш, кредит, ер беришдаги қонунбузарликлар, тадбиркорлар маблағини ноқонуний жалб қилиш, асоссиз текшириш, хўжалик фаолиятига аралашиш, назорат қилувчи идоралар ходимлари томонидан тадбиркорнинг ҳуқуқларини бузиш каби ҳолатлар бўйича адлия идоралари томонидан кўрилган чоралар тўғрисида жорий йилнинг 1 апрелигача телевидениеда 120 та кўрсатув берилди, радиода 95 та эшиттириш ташкил этилди, марказий газета ва журналларда 98 та мақола чоп этилди, 284 та тадбиркорлар билан махсус семинар, давра суҳбатлари ўтказилди.

Ҳукуматимиз томонидан тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш, уларнинг ишлаб чиқариш жараёнини ошириш бўйича ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий шарт-шароитлар яратилганига қарамасдан уларнинг хўжалик-молиявий фаолиятига ноқонуний аралашиш, ривожланишига тўсқинлик қилиш каби ҳолатларнинг мавжуд бўлиши иқтисодий тараққиётимизга тўсиқ деб қаралиши ва бундай қонунбузарликларга қарши ҳуқуқий чора-тадбирлар билан курашиш лозимлигини кўрсатади.

Ушбу соҳадаги тарғибот ишларининг аҳамияти шундаки, бевосита мансабдор шахслардан тадбиркорлар фойдасига 46,3 млн сўм моддий, маънавий ва бой берилган фойда судлар томонидан ундириб берилиб, ушбу суд жараёнлари марказий ва маҳаллий телевидениеда, газеталарда мунтазам ёритилиб, қонунбузарликларнинг пайдо бўлиш сабаблари, уларнинг олдини олиш билан боғлиқ ҳолатлар таҳлил қилинмоқда.

Бундан ташқари, тадбиркорлик фаолиятини олиб бораётган фуқаролар адлия идораларига 1095 та ариза ва шикоятлар билан ноқонуний ҳолатлар бўйича мурожаат қилиб, 396 та аризадаги ноқонуний текширишлар ўз ечимини топди, 449 та ҳолат бўйича малакали ҳуқуқий маслаҳатлар берилди.

Тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида **"Текширишларни рўйхатга олиш Китоби"** амалиётга жорий этилди. Бу каби тадбирлар маҳаллий давлат ҳокимияти идоралари томонидан ўтказилаётган ноқонуний текшириш ва аралашишларнинг олдини олишга хизмат қилмоқда, ишбилармонларнинг қонун кучига бўлган ишончини янада мустаҳкамламоқда.

Фикримизча, тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишни такомиллаштириш учун нафақат адлия идоралари, балки ҳокимият, Товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатаси, деҳқон ва фермер хўжаликлари уюшмаси, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги бошқармаларининг фаоллиги ва масъулиятини ошириш, уларнинг бу борадаги фаолиятини мувофиқлаштириш жуда муҳимдир.

Президентимизнинг 1997 йил 25 июндаги **"Ҳуқуқий тарбияни яхшилаш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш, ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, жамоатчилик фикрини ўрганиш ишини яхшилаш тўғрисида"**-ги Фармонида оммабоп ҳуқуқий адабиётларни 50 фоизга арзонлаштириш алоҳида белгиланган. Аммо ҳозирча бу масала ўз ечимини топгани йўқ. Бу эса ҳуқуқий адабиётларнинг аҳоли орасида кенг тарқалишига қийинчилик туғдирмоқда.

Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқий онгини ошириш, уларни амалдаги қонунчилик ҳужжатлари билан танишиб боришлари учун имконият яратиш мақсадида вазирлигимиз томонидан 2002 йилда Кичик ва ўрта бизнес, хусусий тадбиркорлик, деҳқон ва фермер хўжаликлари соҳасидаги Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва меъёрий ҳужжатларини ўз ичига олувчи 7 томдан иборат "Тадбиркорликка оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами" ҳамда 18 номдаги тадбиркорлик фаолиятининг йўналишлари бўйича асосий тушунчалар, меъёрий ҳужжатлар намуналарини ўз ичига олган серияли қўлланмаларни нашр этиш бўйича ишлар олиб борилмоқда.

Вазирлик ходимлари ва ТДЮИ профессор-ўқитувчилари томонидан қонунчиликнинг долзарб муаммоларини аниқлаш, умумлаштириш, таҳлил қилиш, бу борадаги қонун ижодкорлик фаолиятини рағбатлантириш мақсадида 19 та ишчи гуруҳи тузилиб, уларнинг фаолияти йўлга қўйилди.

Ишчи гуруҳ аъзоларининг 35 нафари ТДЮИ кафедраларида аспирант-тадқиқотчи сифатида илмий-тадқиқот ишларини олиб боришмоқда.

Ҳозирги кунда ишчи гуруҳлар томонидан тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, банк ва кредитлаштириш, солиқ, божхона, акциядорлаштириш, хорижий инвестицияларни жалб қилиш, хусусий мулк, диний экстремизим ва терроризмга қарши кураш қонунчилигини такомиллаштириш юзасидан ўтказилиб, уларнинг анжуманлар материаллари вазирликнинг газета-журналларида чоп этилди.

Қабул қилинаётган қонунларнинг мазмун-моҳиятини тезкорлик билан аҳолига етказиш, улардан фойдаланишда қулайликлар яратиш мақсадида вазирлик ҳузурида Ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш маркази ташкил этилган бўлиб, ушбу марказ томонидан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотларининг электрон базасини яратиш бўйича ишлар олиб борилмоқда. Ушбу электрон база барча қонун ҳужжатлари ва бошқа ҳуқуқий ахборотларни замонавий электрон технологиялар, тегишли ахборот-қидирув тизими ёрдамида туркумланган ҳолда глобал интернет тармоғи ва бошқа маълумотларни узатиш каналлари орқали тезкор тарқатиш имкониятини беради. Яратилаётган электрон базадан барча давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари, тадбиркорлик субъектлари, жисмоний ва юридик шахслар эркин фойдаланиши учун имконият яратилади.

Ҳуқуқий тарғиботнинг самарадорлигини ошириш учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим:

— вилоят, туман, шаҳар ҳокимияти, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг масъулиятини ошириш ва ҳамкорлигини таъминлаш;

— ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда Адлия, суд, прокуратура, Ички ишлар, солиқ, божхона, Олий ва ўрта махсус таълим, Халқ таълими вазирликлари ва жамоат ташкилотларининг фаолиятини бирлаштириш учун Республика мувофиқлаштириш Кенгаши тузиш жуда муҳим;

— ҳар бир маҳалла корхона, ташкилот, муассасаларда қонун ҳужжатлари тўплами, ҳуқуқий-оммабоп адабиётлардан иборат ҳуқуқ бурчагини ташкил этиш.

ИМКОНИЯТ ВА ЗАРУРАТ

Mulohaza, talab, taklif

ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ — ТАРАҚҚИЁТ ШАРТИ

Ғафур АБДУМАЖИДОВ,
Ҳуқуқий маърифат тарғиботи Маркази директори

Халқимиз ўз олдига ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамиятини барпо этишни мақсад қилиб қўйган экан, бунинг учун аввало, қонунчиликни мустаҳкамлаш, аҳолининг ҳуқуқий билими ва онгини шакллантириш зарурлиги ҳар биримизга яхши маълум. Президентимиз Ислом Каримовнинг "Ҳуқуқий тарбияни яхшилаш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш, ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, жамоатчилик фикрини ўрганиш ишини яхшилаш тўғрисида"ги Фармони (1997 йил 25 июн) ва Вазирлар Маҳкамасининг "Ҳуқуқий маърифат тарғиботи Марказини ташкил қилиш ва ҳуқуқий адабиётларни аҳолига етказиб беришни йўлга қўйиш тўғрисида"ги (1997 йил 22 июн) қарори жамиятимизда ҳуқуқий-маърифий тарғибот ишларини янада ривожлантириш имкониятларини яратиб бергани билан муҳим аҳамият касб этди.

Шуни айтиш керакки, бугунги кунда Ҳуқуқий маърифат тарғиботи Маркази тарғибот-ишларининг турли шаклларидан кенг кўламда фойдаланмоқда. Булар жумласига семинарлар ташкил этиш, маърузалар уюштириш, савол-жавоб кечалари ва турли суҳбатлар ўтказиш, ҳуқуқий мавзуда кўрик-танловлар, илмий-амалий конференциялар ташкил этиш ва бошқалар киради. Албатта, ҳуқуқий тарғибот ишлари мавзу доираси кенг ва хилма-хил. Конституциядан тортиб, барча турдаги қонунлар, қарорлар, фармонлар, фармойишлар ва меъёрий ҳужжатларнинг мазмун-моҳиятини таҳлил қилиш , ўрганиш масалаларини ўз ичига олади. Бош мавзу сифатида Конституция моҳиятини тушунтириш ва тарғиб этишга алоҳида эътибор берилади. Зеро, Президентимиз таъкидлаганидек, **жамият ҳаётининг мезони бўлган Конституцияни чуқур ва ҳар томонлама ўрганишимиз, унинг маъносига етиб бориб, ҳаётимизнинг доимий қўлланмасига айлантиришимиз даркор**. Шунинг учун ҳам Конституцияни тарғиб этишга тажрибали ҳуқуқшунос олимлар, амалиётчи мутахассислар, Тошкент давлат юридик институти аспирант ва тадқиқотчилари жалб этилмоқда. Улар маҳаллалар, муассасалар, жамоат жойлари, олий ўқув юртлари ва мактабларда "Конституция — асосий қомусимиз", "Конституция ва демократия", "Ўзбекистон — ҳуқуқий демократик давлат", "Конституция ва ижтимоий ҳуқуқлар" каби ҳуқуқий мавзуларида маърузалар қилиб, савол-жавоб кечалари ўтказишмоқда.

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 26 мартдаги "Ижтимоий-маънавий муҳитни янада соғломлаштириш, диний ақидапарастликнинг олдини олиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори ва Адлия вазирлигининг 2000 йил 15 августдаги "Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашни кучайтиришга қаратилган тадбирлар дастури" ижроси юзасидан кейинги тўрт йил ичида юзга яқин илмий-амалий семинар ва давра суҳбатлари ўтказилди. Ҳуқуқий маърифат тарғиботи Маркази Адлия вазирлиги, Республика Олий суди, Республика Бош прокуратураси, Ички ишлар вазирлиги ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда фаолият юритилмоқда. "Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари" (Хоразм), "Виждон эркинлиги: муаммолар, изланишлар ва тажриба" (Тошкент шаҳри), "Диний экстремизм, терроризм ва гиёҳвандликнинг жамиятимиз тараққиётига таҳдиди" (Самарқанд), "Ислом дини ва ёшлар маънавияти" (Қашқадарё) мавзуларидаги илмий-амалий анжуманлар иштирокчиларда жуда катта таассурот қолдирди. Мазкур тадбирларни ташкил этишдан кўзланган асосий мақсад ўқувчи ёшларнинг диний экстремистик ғоялар таъсирига тушиб қолишининг олдини олишдир.

Ўсиб келаётган ёш авлоднинг ҳуқуқий билимларини ошириш долзарб вазифа ҳисобланади. Ҳуқуқий маърифат тарғиботи Маркази ёшларнинг "Камолот" ижтимоий ҳаракати, Адлия вазирлиги, суд, прокуратура идоралари билан ҳамкорликда мактаб ва лицейларда "Сиз қонунни биласизми?" деб номланган кўрик танловларини доимий ўтказиб келмоқда. Бунда ўқувчилар ҳуқуқий соҳалар бўйича ўз билимларини намойиш этадилар. Танлов беш босқичда ўтказилади. Шу вақтгача бўлиб ўтган тадбирларда Самарқанд, Тошкент, Андижон вилоятлари ўқувчилари ғолибликни қўлдан бермай келмоқда.

Аҳолининг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга қаратилган тарғибот ишларида жамоат муассасалари билан ҳамкорлик доимий равишда амалга ошириб келинмоқда. "Маънавият ва маърифат" Маркази, "Камолот" ижтимоий ҳаракати, Республика хотин-қизлар қўмитаси, оммавий ахборот воситалари, телевидение, радио ва бошқа жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 29 майдаги "Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш миллий дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорига асосан шу кунга қадар кўплаб семинар ва илмий-амалий конференциялар ўтказилди.

Аҳолининг ҳуқуқий маданиятини ошириш мақсадида янги қонунлар ва меъёрий ҳужжатларни даврий адабиётлар, ўқув-услубий қўлланмалар ва дарсликлар тайёрлашни мувофиқлаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Марказ "Адолат" нашриёти билан ҳамкорликда 2002 йилда "Тадбиркор ҳуқуқий кутубхонаси" туркумида 20 номдаги рисола чоп этди. Шунингдек, Марказ газета ва журнал таҳририятлари билан узвий алоқа ўрнатган. Масалан, Бухоро вилоят минтақавий бўлими ходимларининг оммавий ахборот воситалари, радио ва телевидениеда чиқишлари айниқса, диққатга сазовор дейиш мумкин. Қабул қилинаётган қонунлар ва ҳукумат қарорлари юзасидан вилоятда махсус дастур ва режалар ишлаб чиқилиб, уларнинг ижросига барча мутасадди ташкилотлар ва идоралар жалб этилмоқда. Биргина ўтган йилнинг ўзида вилоятда ҳуқуқий мавзудаги тадбирлар сони 8 мингдан ошди. Вилоят адлия бошқармаси, судлар, Фуқаролик ҳолати далолатларини ёзиш бўлимлари ва уларнинг ҳузурида ташкил этилган маърузачи гуруҳ аъзолари томонидан маҳаллалар, қишлоқ фуқаро йиғинлари, ўқув муассасалари, корхона ва ташкилотларда оилаларни мустаҳкамлаш, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш юзасидан давра суҳбатлари ўтказилди.

Фарғона вилоят минтақавий бўлим ҳуқуқшунослари ҳам тарғибот-ташвиқот ишларининг таъсирчанлигини таъминлашга эришмоқда. Бу ерда Конституцияга оид, Оила кодекси, Соғлом авлод дастури ва бошқа қонунларни ўрганиш бўйича давра суҳбатлари, учрашувлар, илмий-амалий конференциялар ва тарғибот ойликлари мунтазам равишда ўтказилиб келинмоқда. «Конституцияда фуқароларнинг ҳуқуқ ва бурчлари" мавзусидаги ҳуқуқий маърифат ойлиги айниқса самарали ўтди.

Санаб ўтилган ушбу тадбирлар ҳуқуқий-маърифий тарғибот ишларнинг бир қисми, холос. Ҳали олдимизда катта вазифалар турибди — вояга етмаган ёшларни Ватанга садоқат, давлатимиз қонунларини ҳурмат қилиш ва уларга итоат этиш, жиноятчиликка қарши курашиш, гиёҳвандлик ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларининг олдини олиш ва бошқа кўплаб мавзулар ҳуқуқий маърифат тарғиботи Марказининг дастурларидан ўрин олган.

Хулоса ўрнида айтадиган бўлсак, қабул қилинган қарорлар ижросини таъминлаш аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарбияни яхшилаш, уларнинг ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш, ўтказилаётган тадбирлар самарадорлиги ва таъсирчанлигини янада ошириш, мулоқот воситалари, шакллари ва усулларини такомиллаштириш учун ҳуқуқий маърифат тарғиботи Маркази ходимлари барча имкониятларни ишга солмоқдалар.

БУГУН ВА КЕЛАЖАК ДАХЛДОРЛИГИ

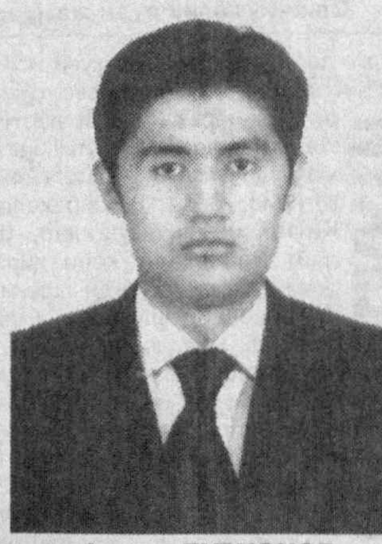

Акмал БУРҲОНОВ,
магистрант

Бугунги кунда мамлакатимизда ҳуқуқий-демократик давлат барпо этиш, уни шакллантириш ва либераллаштириш жараёни изчиллик билан кечмоқда. Жамиятимиз ҳаётини либераллаштириш борасидаги олдимизда турган вазифалар кўламини мамлакатимиз раҳбари Олий Мажлиснинг XIV сессиясидаги нутқида аниқлаб бериб, халқимизнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришни давлат сиёсати даражасига кўтариш лозимлигини алоҳида таъкидлаб ўтган эди.

Ҳуқуқий маданиятни оширишда эса ҳуқуқий тарғибот ишларини кенг кўламда амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Фуқароларнинг амалдаги қонунлар тўғрисидаги билимлари ва ҳуқуқий онгини ҳар томонлама ошириш, уларни ҳуқуқ тизими, қонунларнинг ҳар бир соҳасидаги асосий тамойил, қоида, меъёрлар билан умумий тарзда таништириш қонунчиликни мустаҳкамлашда кутилган самара бериши шубҳасиздир. Ҳуқуқий тарғиботни чуқур ва кенг кўламда олиб бориш ҳам фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, қабул қилинаётган қонунларни ўзлаштириб боришда кутилган натижа беради.

Айтиш жоизки, қонунлар ва уларнинг ижроси бозор иқтисодиёти муносабатларининг ривожланиши ва мустаҳкамланишини таъминлаш билан бирга жамият аъзоларининг хулқ-атвори, хатти-ҳаракатларини тартибга солади ҳамда фуқароларни юксак ғоявийлик руҳида тарбиялайди.

Барча фуқароларнинг ҳуқуқ меъёрларига риоя этиши, қонун талабларини бажариши, унга итоаткорлиги демократик фуқаролик жамияти ҳуқуқий маданияти даражасини белгиловчи омиллардан биридир. Бунга эришиш эса халқ онгида қонунга ҳурмат, уни бузувчиларга муросасизлик ва адолатпарварлик ҳисларини доимий равишда тарбиялаб боришни тақозо этади. Бунинг учун каттаю-кичик инсон ҳуқуқнинг қайси тармоғи қандай ижтимоий муносабатларни тартибга солишини яхши ўзлаштириб олиши зарур. Баъзида айрим фуқаролар "ҳуқуқим бузиляпти, ҳеч ким менга ёрдам бермаяпти", деб нолийди. Аслида улар қонунни билмаганликлари сабабли шундай ҳолатга тушган бўлишади. Ҳаётда бундай мисоллар жуда кўп учраб туради. Масалан, харидор дўкондан бирор маҳсулот харид қилганда, сотувчи унинг қўлига чек беради. Харидор эса бу чекни ўша жойнинг ўзида, нари борса, дўкондан чиқибоқ ташлаб юборади. У бу чек мазкур дўкондан маҳсулот сотиб олганини тасдиқловчи ҳужжат эканини билмайди. Уйга бориб қараса, харид қилган маҳсулоти сифатсиз. У дўконга қайтиб бориб, харид қилган маҳсулотни алмаштириб беришни сўрайди. Табиийки, сотувчи ундан чекни талаб қилади. Чексиз харидор эса бу вақтда ўзининг ҳақлигини исботлай олмайди.

Ёки яна бир энг кўп учраб турадиган мисоллардан бири — бир шахс иккинчи шахсга ҳеч қандай ёзма шартнома ёки гувоҳларсиз катта миқдорда қарз беради. Қарзни олган шахс эса олган қарзини қайтариб бермайди. Оқибатда қарз берган киши ёрдам сўраб ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларига мурожаат этишга мажбур бўлади. Ўз-ўзидан маълумки, агар бундай қарз шартномаси ёзма равишда тузилмаган ёки шартнома оғзаки шаклда гувоҳларсиз тузилган бўлса, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари унга ҳеч қандай ёрдам бера олмайди.

Кўриниб турибдики, ҳаётда учраб турадиган бу каби муаммоларнинг асосий сабаби фуқароларнинг ҳуқуқий онгию, маданияти ҳали тўлалигича шаклланмаганидан далолат беради.

Фуқароларнинг ҳуқуқий савияси, онги ва маданиятини янада ошириш учун қуйидаги таклифларни билдириб ўтмоқчимиз.

Аввало, ҳар бир корхона, ташкилот ва муассасада давлатимиз қонунчилигида юз берган ҳар қандай янгилик — хоҳ у қонун, хоҳ ҳукумат қарори ёки маҳаллий идоранинг меъёрий ҳужжати бўлсин, вақт ажратиб, ўша корхона, муассаса ва ташкилот ходимларига уни ўқиб эшиттириш ҳамда моҳиятини тушунтириб бериш лозим. Чунки баъзан шундай ҳолатлар бўладики, қонунчиликда юз берган ўзгаришни ўша меъёрий ҳужжатни татбиқ этувчи мансабдор шахс ҳам ўз вақтида билмайди ва эски ҳужжат билан иш юритаверади.

Иккинчидан, ҳуқуқий тарғибот ишларига амалиётчи-ҳуқуқшунослар, яъни суд, прокуратура, адвокатура, ички ишлар ва шунга ўхшаш ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ходимлари мумкин қадар кўпроқ жалб қилиниши керак. Чунки назариётчи-ҳуқуқшунослардан фарқли ўлароқ, улар амалиётдан мисоллар келтирган ҳолда, ҳар бир ҳуқуқий ҳужжатга риоя қилмаслик қандай оқибатларга олиб келишини тушунтириб бера оладилар.

Учинчидан, оммавий ахборот воситаларида мунтазам равишда ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг етакчи ва раҳбар ходимлари билан давра суҳбатлари, интервьюлар уюштириб борилиши лозим.

Тўртинчидан, барча мактаб ва олий ўқув юртларида ҳуқуққа доир тўгарак, амалий машғулотлар ўтказишни кенг оммалаштириш зарур. Чунки инсонга ёшликдан ҳуқуқий тарбия бериш унинг тўғри ўсиб, улғайишида муҳим аҳамият касб этади.

Ниҳоят, бешинчидан, жиноятчиликнинг олдини олиш ва қонунчиликни мустаҳкамлашда тарғибот ишларини кенгайтириш ҳамда халқ оммаси орасида демократик қонунларимизни чуқур тушунтириш ишлари ўз самарасини берувчи сиёсий тарбиявий тадбирлардан ҳисобланади. Ҳуқуқий билимларни ўқувчи ва талабалар томонидан яхши ўзлаштиришга эришиш ва аҳоли орасида ҳуқуққа оид билимларни кенг тарғибот қилиш демократик қонунларни яхши тушунтириб бориш ҳамда ана шу мақсадлар учун матбуот, радио, телевидениедан самарали фойдаланиш кутилган натижалар бериши шубҳасиздир. Зотан, Президентимиз таъкидлаганидек, **юксак ҳуқуқий тафаккур, ҳуқуқ устуворлиги нафақат бугунги жамиятимиз, балки биздан кейин келадиган авлодлар учун ҳам зарурдир.**

Tahrirsiz maktub

«ОДАМИЙЛИК ҚАНЧА ТУРАДИ?»

Шу йилнинг 28 апрел куни пойтахтимиздаги Фарғона йўли кўчасидаги Толариқ бекатида турмуш ўртоғим Аҳмадали Маматхўжаевни оқ рангли "ВАЗ-2111" русумли 30 А-04-81 давлат рақамли (албатта буни кейинчалик билдик) машина ҳайдовчиси уриб юбориб, қочиб кетади. Автоҳалокат натижасида А. Маматхўжаев оғир тан жароҳати олиб, "Авиасозлар" шифохонасига ётқизилди. Тегишли идора ходимларининг саъй-ҳаракатлари билан ўн кундан сўнг турмуш ўртоғимни уриб юбориб, воқеа жойидан қочиб кетган номаълум транспортнинг ҳайдовчиси Рафиқ Раҳимов эканлиги аниқланди. Шундан сўнг айбдор Р. Раҳимов келишиш мақсадида укасини уйимизга жўнатди. Унга "бўлар иш бўлди, нега акангиз қилар ишни қилиб, оғир аҳволдаги кишини ташлаб кетади. Унинг жароҳатланмаган жойи йўқ. Ўз вақтида ёрдам берганида аҳволи баттар оғирлашмасмиди", дедим. У эса "узр, ҳеч қаерга бу ҳақда шикоят қилмасангиз, эрингизни ўзимиз даволатамиз", дея ваъда бериб кетди. Мен эса бу гапларга чиппа-чин ишонибман. Бироз вақтдан сўнг ака-укалар "қўлингдан келганини қил", деб дўқ ҳам қила бошлади. Турмуш ўртоғим шифохонада тўққиз кун ётган бўлса-да, ҳеч қандай ўзгариш сезмади. Сўнгра 5-неврохирургия шифохонасида ҳам йигирма уч кун даволанди. Р. Раҳимов энди ҳафтада бир маротаба хабар оладиган бўлди. У тезда шифокор билан ҳам тил топишиб, оғир аҳволдаги беморни ўнинчи июн куни уйимизга жўнаттирворди. Шундан буён хабар олгани йўқ. Шифокор Абдужалил Намозовнинг "беморни уйга олиб кетинглар, нима, бу ер сизларга санаторийми?", дегани эса дард устига чипқон бўлиб тушди.

Мана, турмуш ўртоғим шу кунларда дори-дармонсиз қийналиб ётибди. Тўрт фарзандим отасининг соғайиб кетиши ва адолатнинг қарор топишида таҳририятдан мадад кутаман.

Дилобар МАМАТХЎЖАЕВА,
Тошкент шаҳри

Jahon tajribasi

ХАЛҚАРО СУД

СИЗ У ҲАҚДА НИМАЛАР БИЛАСИЗ?

Маълумки, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти дунёдаги давлат ва халқлар орасида ўзаро ҳамкорликни ривожлантириш ҳамда тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш бўйича энг нуфузли халқаро ташкилотлардан бири саналади. Бугунги кунда дунёнинг 189 та давлати мазкур ташкилотга аъзо эканлиги ҳам унинг нуфузидан дарак беради.

Яна айтиш керакки, БМТ ўз фаолиятини дунёнинг 50 та мамлакати вакиллари иштирокида имзоланган Низом асосида олиб боради.

Энди бевосита ушбу Низом тўғрисида фикр юритадиган бўлсак, унинг 1-моддасида фаолиятнинг асосий ва устувор йўналишлари белгиланган. Унда халқаро тинчлик ва ҳамкорликни таъминлаш, дунё халқлари ўртасида осойишталикни ўрнатиш, тинчлик, инсоният ҳаётига тажовуз соладиган ҳар қандай хатти-ҳаракатларга нисбатан муросасиз курашиш, хавфсизликка таҳдид қиладиган халқаро низоларни дипломатик йўл билан халқаро ҳуқуқ меъёрлари асосида ҳал этиш каби қоидалар ўз ифодасини топган. БМТ ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаларни Бош Ассамблея, Хавфсизлик кенгаши, иқтисодий ва ижтимоий кенгаш, васийлик бўйича кенгаш, халқаро суд ҳамда Котибият сингари асосий органлари орқали амалга оширади. Халқаро суд, бошқача айтганда, жаҳон суди ҳам БМТнинг асосий суд органи саналиб, у халқаро шартнома ва битимлардан келиб чиқадиган низоларни ҳал этишда ўзига хос ўрин тутади. Шуни айтиш жоизки, халқаро суд 1945 йилда ташкил топган бўлиб, у Нидерландиянинг ГААГА шаҳрида жойлашган. Халқаро суд таркиби Бош Ассамблея ва Хавфсизлик кенгаши томонидан сайланадиган 15 нафар судьядан иборат. Судьялар 9 йил муддатга сайланади ва улар қайта сайланиш ҳуқуқига ҳам эгадир.

Бундан ташқари, халқаро суд судьялигига номзод этиб кўрсатилган шахс қайси мамлакат фуқароси бўлишидан қатъи назар, ахлоқий жиҳатдан етук, шу билан бирга халқаро ҳуқуқ соҳасида талаб даражасида билим ҳамда тажрибага эга бўлиши керак. Яна шуни қайд этиш жоизки, халқаро суд таркибидаги судьяларнинг учдан бир қисми ҳар йили қайта сайланиб турилади. Шу ўринда яна бир табиий савол туғилади: халқаро суднинг ваколатлари нималардан иборат? У қандай низоюю масалаларни кўриб чиқиш ҳуқуқига эга? Халқаро суд раиси, унинг ўринбосари ва котиб уч йил муддатга сайланади. Эътиборли жиҳати шундаки, халқаро суд таркиби бир мамлакатнинг икки фуқароси судья сифатида сайланишига йўл қўймайди. Шунингдек, халқаро судга унга аъзо давлатлар билан бир қаторда аъзо бўлмаган давлатлар ҳам мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Бунинг учун эса фақат ташкилотнинг Хавфсизлик кенгаши тавсиясига биноан Бош Ассамблеянинг рухсати талаб қилинади. Фақат халқаро судга жисмоний шахс, яъни фуқаролар якка тартибда мурожаат қила олмайди. Бунинг сабаби халқаро суд давлатлараро одил судловни амалга ошириш билан изоҳланади.Шуни айтиш жоизки, халқаро суднинг ваколатлари унинг статутида аниқ белгилаб қўйилган. Жумладан, халқаро суд ташкилотга аъзо давлатлар ўртасидаги низоларни кўриб чиқиб, ҳал этиш, аъзо бўлмаган давлатлар бўйича Хавфсизлик кенгаши томонидан ҳар бир ҳолат бўйича алоҳида аниқланган шартлар асосида иш юритиш, ҳуқуқий масалалар бўйича маслаҳат-хулосалар бериш, дунё сиёсати майдонида юзага келган муаммо ҳамда келишмовчиликларни кўриб чиқиб, тавсия шаклида ажрим ёки қарор чиқариш ҳуқуқига эгадир.

Шу билан бирга халқаро суд ваколати доирасидаги масалаларни ҳал этишда қуйидаги ҳуқуқий манбаларга таянади:

1. Халқаро конвенциялар;
2. Халқаро пактлар;
3. Дунё халқлари томонидан қабул қилинган умумҳуқуқий тамойиллар;
4. Суд қарорлари;
5. Таниқли мутахассисларнинг доктриналари

Бундан ташқари, БМТ халқаро суди статутининг 38-моддасида таъкидланишича, ҳуқуқий меъёрларни таърифлаш учун ёрдамчи восита сифатида турли миллатларнинг оммавий ҳуқуқ соҳасидаги энг малакали мутахассисларнинг доктриналари қўлланилади. Халқаро ҳуқуқ доктриналари деганда, ҳуқуқшуносларнинг муайян масала юзасидан қарашлари ва концепциялари тизими тушунилади. Бу ўз навбатида халқаро шартнома лойиҳаларини ҳамда халқаро ташкилотлар қарорларини ишлаб чиқиш, халқаро ҳуқуқий меъёрларни тўғри изоҳлаш ҳамда амалда татбиқ этишга ёрдам беради.

Юқорида таъкидлаганимиздек, халқаро суд ҳуқуқий маслаҳатлар фаолиятини ҳам олиб боради. Шу билан бирга, халқаро суд мажбурий кучга эга бўлмаган консультатив хулосалар бериш ҳуқуқига ҳам эга. Бундай консультатив хулосаларнинг аҳамияти шундаки, баъзан халқаро шартнома ва битимларда манфаатдор томонлар учун ўзаро келишмовчилик юзага келган тақдирда, халқаро суднинг консультатив хулосаси ҳал қилувчи кучга эга бўлади. Шунингдек, Бош Ассамблея, Хавфсизлик кенгаши ва БМТнинг бошқа органлари консультатив хулосаларни бевосита сўраш ҳуқуқига эгадир. Яна шуни таъкидлаш жоизки, бошқа халқаро ташкилот ва органлар бундай хулосани фақат Бош Ассамблея рухсати билан сўраши мумкин. БМТ низомининг 36-моддаси 3-бандига кўра, Хавфсизлик кенгаши ҳуқуқий низоларни ҳал этиш учун умумий қоидадан келиб чиқиб, халқаро судга мурожаат қилиши мумкин. Халқаро суднинг у ёки бу масала юзасидан чиқарган қарори ўзаро низоли бўлган давлатлар томонидан бажарилиши шарт. Мабодо томонлардан бири суд қарорини бажармаса ёки бажаришдан бўйин товласа, даъвогар давлат тегишли тартибда халқаро судга қайта мурожаат қилиши мумкин. Шундан сўнг Хавфсизлик кенгаши қарорнинг бажарилиши юзасидан тавсия ёки хатти-ҳаракатлар қўллаши мумкин.

Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, бугунги кунга келиб халқаро суд давлатлар ўртасидаги келишмовчилик ва низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, халқларнинг дахлсиз ҳуқуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилувчи асосий органлардан бирига айланди.

Суюн ЧОРИЕВ,
Ҳусан ТУРСУНОВ

Mulohaza uchun mavzu

“ПУЛИМГА КУЙИБ ҚОЛДИМ...”

“ТАНИШИМ ЛАФЗСИЗЛИК ҚИЛДИ...”

Бугун фикр юритмоқчи бўлган ушбу мавзу кўпчилик учун янгилик бўлиб туюлмаслиги мумкин. Чунки кейинги пайтларда кўча-кўйда, тўй-маъракада — қўйингки, оилавий гурунгларда ҳам ким кимнидир “тушириб” кетгани ҳақидаги суҳбатларга жуда кўп гувоҳ бўлаяпмиз. Энг қизиғи шундаки, биров боровни уй олиб бераман, деб алдаган. Дейлик, кимнингдир машина олиш илинжида йиллаб йиққан-терганини қай бир товламачи оппа-осон “илиб” кетган. Яна кимдир хорижга бориб ишлаб келиш ниятида уйини сотиб, қўлидаги сармоясини қандайдир «учар»нинг қўлига қўш-қўллаб тутқазган. Яна кимдир ўтирган ўрнида фойда кўргиси келиб, “процент”га пул берган. Вақти келиб, олганини “фоиз”и билан қайтаришга ваъда қилган «тижоратчи»дан эса берганининг ўзини ҳам ололмай овора-ю сарсон бўлиб юрибди. Яқинда ана шундай ҳали судга, ҳали таҳририятларга шикоят ёзиб, таниши “тушириб” кетганидан нолиб юрган аризачилардан бири билан суҳбат қилдик:

— Нега ўзингиз яхши танимаган одамга қарз бердингиз?

— Нега энди, у билан эскидан таниш эдик. Салом-алигимиз бор эди. «Нон-туз» бўлиб юрардик. Афсуски, унинг муттаҳамлигини билмас эканман. У лафзида турмади. Ишончимни оқламади...

— Хўш, нега қарз беришдан олдин бу ҳақда ўйлаб кўрмадингиз? Ахир, қарзни нотариус орқали расмийлаштириб берганингизда, бугун овора-ю сарсон бўлиб юрмасдингиз. Сизни қонун ҳимоя қиларди.

— Қизиқ одам экансиз-ку? Ўзбекчиликда ҳеч кўрганмисиз, ўз танишига ҳужжат орқали қарз берган одамни? Бу бизда уят саналади...

Бу қарз бериб, “чув” тушган бир одамнинг хулосаси. Буёғига ўзингиз хулоса чиқариб олаверинг. Қаранг, қарзни ҳужжатлаштириш уят саналар экан. Хўп, бу — яхши. Лекин қарздорнинг орқасидан судма-суд юриш уят эмасми!. Шундан ҳам кўринадики, бундай салбий ҳолат юзага келиши, шубҳасиз, қонунларни яхши билмаслигимиз билан изоҳланади. Кимнидир таниш деймиз. Яна бирови — қариндош. Улардан ҳужжат сўраш ноқулай. Ҳаттоки, тилхат сўрасангиз ҳам, “эй, менга ишонмаяпсизми, менга-я?” деб юзингизга солиши турган гап. Сиз аризачимиз айтганидек, азбаройи юз-хотир қилганингиздан бераётган қарз ҳақида ҳеч қандай ҳужжат тузмайсиз. Агар сиздан қарз олаётган танишингиз инсофли киши бўлса, яхши. Бир куни сиздан олган маблағни қандай бўлмасин, қайтариб беради. Агар бунинг акси бўлса-чи?

Биз боя гапни кейинги пайтларда бировларни “тушириб” кетувчи товламачилар кўпайиб кетганидан бошлаганимиз бежиз эмас, албатта. Бундай салбий ҳолат ҳар бир замондошимизни ўйлантириши табиий. Тўғри-да, ота-боболаримиз «уят ўлимдан қаттиқ» деганида, бировнинг олдида ер чизиб қолишни назарда тутишган. Айниқса, бировнинг ҳақидан қўрқишган. Қарзга ботган оиладан барака кўтарилади, деб ирим қилишади. Бу илгари биров бировдан қарз олмаган, деган маънони англатмайди. Оилада зарурат, эҳтиёж ва етишмовчилик ҳамма замонларда ҳам учраб турган. Демак, аввалари тўй-маъракa, иморат қуриш ёки тижорат қилиш мақсадида таниш-билишлардан қарз кўтарилган. Фақат бурунги қарз кўтариш билан бугунгисининг битта фарқи бор. Бир пайтлар олинган қарз ўз вақтида қайтарилган бўлса, бугун уни қайтармаслик “урф”га кирди. Сўзимизга ишонмаяпсизми? Марҳамат, унда мисолларга мурожаат қиламиз.

“ФИРИБГАРГА ЧУВ ТУШДИК”

Сурхондарё вилояти, Ангор тумани, К. Тўлаков номидаги жамоа хўжалигида истиқомат қилувчи фуқаролар Жомғир Тўраев ва Эшқобил Ҳусановлар таҳририятга қуйидаги мазмунда мактуб йўллашган:

“Жарқўрғон тумани, Н. Боймуродов номидаги жамоа хўжалигининг 3-бригадасида яшовчи Эркин Нормуродов деган танишимизга 1999 йилнинг охирида тезда қайтариш шарти билан гувоҳлар иштирокида, унинг тилхатига ишониб 990.000 (тўққиз юз тўқсон минг) сўм қарз берган эдик. Афсуски, бугунгача ундан янги-янги ваъда ва қўшимча тилхатлардан бошқа ҳеч нарса олганимиз йўқ.

Қарзни қайтариш муддати келишувимизга биноан 2000 йилнинг 25 майигача эди. Э. Нормуродов қарзни ўз вақтида қайтармагач, уни қидириб бордик. Маълум бўлишича, у фирибгарлик билан шуғулланар экан. Унинг берган ваъдаси ва тилхатига ишониб, яна бир йилдан зиёд вақт кутдик. Охири сабр-тоқатимиз тугаб, 2001 йилнинг август ойида фуқаролик ишлари бўйича Қумқўрғон туманлараро судига даъво аризаси билан мурожаат қилдик. Даъво аризамизда 1999 йилдан 2001 йилнинг августига қадар бўлган пул инфляцияси ва икки йил мобайнида биз кўрган моддий ва маънавий зарарни ҳам кўрсатган эдик...

Ўйлайсизки, фуқаролик ишлари бўйича Қумқўрғон туманлараро суди бизнинг қарзимизни ундириб бергандир, деб? Афсуски, бундай бўлмади. Даъво аризасини киритганимизга яқинда ўн ой бўлади. Лекин бу муддатда на суд бирор тўхтамга келди, на аризамиз кўрилди.

Фуқаролик ишлари бўйича Қумқўрғон туман суди бизнинг даъво аризамизга шундай муносабатда бўлган экан, энди биз ким ёки қайси идорага мурожаат қилайлик? Ёки берган қарзимиздан воз кечиб қўя қолайликми? Илтимос, маслаҳат берсангизлар...”

Азиз газетхон! Мабодо сиз бизнинг ўрнимизда бўлганингизда шикоят хати муаллифига қандай маслаҳат берган бўлардингиз?

Албатта, биринчи навбатда шикоят хати муаллифлари, аввало, қарз бераётган пайтда уни нотариус орқали расмийлаштириши керак эди. Мактубдан ҳам кўриниб турибдики, улар бундай қилишмаган. Биргина гувоҳ — қўшнилар-у, қарз олувчининг тилхати билан йиққан-терганларини қўшқўллаб бериб юборишган. Вақт ўтиб шикоятчиларимизнинг кўзлари очилади ва ўз маблағларини қонун асосида ундириб олиш ҳаракатига тушади. Буни қарангки, уларнинг бу ҳаракати ҳам зое кетибди. Биз шикоятчиларимизнинг фуқаролик ишлари бўйича Қумқўрғон туманлараро судидаги «саргузашт»ларини келтириб ўтишдан ўзимизни тийдик. Ўйлаймизки, Ж. Тўраев ва Э. Ҳусановларнинг даъво аризалари нега ҳаракатсиз ётганлиги ҳақида мутасадди ташкилотлар бизга жавоб йўллайди.

“ҚАРЗДОР ҚОЧИБ ЮРИБДИ...”

Қашқадарё вилояти, Деҳқонобод тумани, Й. Охунбобоев номидаги маҳаллада истиқомат қилувчи Чоршанби Рустамов ва Дурхон Муқимоваларнинг шикоят хатлари ҳам сурхондарёлик юртдошларимизнинг мактубларига ўхшаб кетади. Келинг, ушбу мактубнинг қисқача мазмуни билан танишиб чиқайлик:

“2001 йилнинг март ойида танишларимиз зарурат юзасидан биздан қарз сўраб келди. Уларнинг паспортларини олиб, уч нафар гувоҳ иштирокида бир ой муддатга қарз бердик. Лекин белгиланган муддат тугаса ҳам, улар олган қарзларини қайтармади. Шундан сўнг уларни излаб бордик. Бир неча марта боришимизга қарамасдан улар олган қарзларини қайтаришмади.

2001 йилнинг апрелида фуқаролик ишлари бўйича Ғузор туман судига даъво аризаси билан мурожаат қилишга мажбур бўлдик. 2001 йилнинг 22 майида 50.000 сўм давлат божини тўладик. Шу йилнинг 12 декабрида фуқаролик ишлари бўйича Ғузор туман суди ишимизни кўриб чиқиб, ҳақиқатан ҳам жавобгар Қоржов Худойбердиевдан бизнинг фойдамизга 200.000 (икки юз) минг сўм қарз пули ва 41.600 (қирқ бир минг олти юз) сўм давлат божини ундириб бериш ҳақида қарор чиқарди. Ушбу қарор ижро қилиш учун Деҳқонободга, суд ижрочиси Х. Қурбонназаровга жўнатилди. Агар шу билан ҳақиқат қарор топибди, деб ўйлаётган бўлсангиз, хато қиласиз. Бугунги кунда қарздор биздан қочиб юрибди. Энди биз қарздорларни эмас, суд ижрочисини қидириб чарчадик. Мана, олти ой бўлаяпти-ки, биз ижросиз қарорни кўтариб идорама-идора юриб чарчадик.

Ҳурматли таҳририят! Бизнинг биргина саволимизга жавоб берсангизлар: агар ижро қилинмас экан, суднинг қарор чиқаришининг нима фойдаси бор эди? Ўзи шу туриш ҳам унмай ётган қарзимизни ундиролмай овора эдик. Энди унинг устига суд учун тўлаган давлат божимиз ҳам қўшилди. Қолаверса, биз кўрган моддий ва маънавий зарарни ким тўлайди?

Илтимос, мактубимизни бефарқ қолдирманглар...”

Энди бунисига нима дейсиз?

Албатта, сурхондарёлик юртдошларимиз каби Ч. Рустамов ва Д. Муқимовалар ҳам қарз бераётганда ноқонуний йўл тутганлар. Биринчидан, бераётган пулларини нотариус орқали расмийлаштирмаган бўлса, иккинчидан, гаров тариқасида қарздорларнинг паспортларини олиб қолишган. Ҳолбуки, мамлакатимиздаги мавжуд қонунчилик киши шахсини тасдиқловчи бирдан-бир ҳужжат ҳисобланган паспортни гаровга бериш ва олишни таъқиқлайди. Майли, ҳуқуқий билимсизлик сабабли хатога йўл қўйилибди, деб ҳисоблайлик. Одил суд ўзининг одилона ҳукмини ҳам чиқарибди. Нега энди унинг ижроси таъминланмади, деган савол эса очиқ қолаяпти. Умид қиламизки, бу саволимизга ҳам мутасадди идоралар ойдинлик киритади.

Албатта, журналист сифатида кимнидир қоралаш ёки оқлаш фикрида эмасмиз. Қолаверса, ҳукм чиқариш бизнинг фаолият доирамизга кирмайди. Ҳаммамизга маълумки, сўнгсўзни суд айтади. Агар шу нуқтаи назардан келиб чиқадиган бўлсак, шикоятчиларимиз таҳририятларга эмас, мутасадди идораларга мурожаат қилса, фойдадан холи бўлмас эди.

Шундай бўлса-да, келаётган шикоятлардан ҳам кўз юма олмаймиз. Кейинги пайтларда таҳририятга қарз бериб, ололмасдан овора бўлиб юрган юртдошларимизнинг мурожаатлари кўпайиб бораётгани ҳам бор гап. Шундай экан, биз ҳам уларнинг арз-додларига бефарқ қарай олмаймиз.

Мақоламизга нуқта қўйишдан олдин яна бир карра эслатиб ўтмоқчимиз. Марҳамат, қарз олинг. Қарз беринг. Бунга ҳеч ким қарши эмас. Фақат бу олди-бердингизни қонуний асосда расмийлаштиринг. Ана шундагина ортиқча оворагарчиликларга ўрин қолмайди. Бировнинг ҳам, ўзингизнинг ҳам асабингизни бузиб юрмайсиз.

Ислом ҲАМРО,
“Инсон ва қонун” мухбири

Қишлоқ манзаралари

Insoniylik

МЕҲР-ОҚИБАТ ВА ШАФҚАТСИЗЛИК

Ҳаётнинг ёзилмаган қонунлари кўп. Масалан, барча замонлар учун бир хилда мос келувчи бир қонуният мавжуд. Бир авлод ўзидан кейинги авлод хусусида тахминан қуйидагича танқидий фикр билдиради: “илгариги ёшлар ундай эди, ҳозиргилар бундай”. Бу ўринда “ундай”, “бундай” дейишдан мақсад шуки, айтайлик, бирон транспортда ўзига жой бўшатмаган ёшларнинг қилиғидан ранжиган кексароқ бир киши бошқа бир кишига шикоят қилар экан, уларни тарбиясизлик, беандишалик ва меҳр-оқибатсизликда айблайди. Қуйидаги мулоҳазаларимиз айнан меҳр-оқибат ва шафқатсизлик тўғрисидадир.

Узоқ ўтмишни қўя турайлик, яқин тарихда ўтган ўта ёвузлиги билан ном қолдирган Ленин, Гитлер, Сталин ҳақида кўпчилик билади. “Партиянинг олтинлари” китоби (Тошкент, “Маънавият” нашриёти, 1999 йил) муаллифининг сўзига қараганда, Ленин “отилсин!”, “отиб ташлансин!” деган сўзларни тез-тез ишлатиб турар экан. Натижада тўнтаришнинг дастлабки йилларидаёқ қаршилик кўрсатишга уринган миллионлаб кишилар шафқатсизларча йўқ қилинган. Гитлер концлагерлари, Сталин қатағонлари тўғрисида ҳам тарих саҳифаларида мудҳиш ва жирканч тафсилотларни учратиш мумкин.

Ит билан мушук урушини болалигимда кўп кузатганман. Шу билан боғлиқ бир воқеа ёдимда ўрнашиб қолган. Қишлоқда ит ёки мушук сақламайдиган хонадон йўқ ҳисоби. Нимадир бўлди-ю, бир куни бизнинг ит қўшнимизнинг мушугини талаб ташлади. Ҳай-ҳайлаб ҳайдагунимизча, у мушукни икки-уч бор ғажишга ҳам улгурди. Ўшанда унча билинмаган экан, қора қонига беланган, қўтир, икки оёғида аранг судралиб юрадиган мушук нафратимизни қўзғар эдики, икки-уч кундан сўнг қўшни болалар билан уни ўлдиришга қарор қилдик. Тўғрироғи, қарор ҳам қилганимиз йўқ. Унга қараб тошотар, у қочолмай даҳшатли миёвлар, ҳамла қилмоқчи бўлар, бу эса биз — болалар кўнглига қайсидир маънода ёқимли туюларди. Тўққиз-ўн ёшларимиздаги гаплар бу. Кейинчалик эса бирон чўпга чумолини илдириб олардим-да, сувдан ярми чиқиб турадиган қилиб ариқ ёқасига қадаб қўярдим. Чумолининг тепадан пастга, пастдан тепага беҳуда зир қатнаши ҳам аввалгисидан кам бўлмаган кайфият уйғотарди.

Ёки ўзи юролмай қолган итни (ҳойнаҳой у ҳам бошқа бир ит билан ғажишган бўлса керак) серқатнов кўчага итариб юбориб, юк машинасининг босишини ёхуд бирор қушни ушлаб олгач, оёғига узун ип боғлаб қўйиб юборганимизда, қушнинг жон ҳолатда питирлашидан қийқирганларимизни ҳозир эсласам, ўзимга- ўзим ишонгим келмайди...

Ўзим ва бошқалардаги шу каби ҳолатларни кузатиб амин бўлдимки, шафқатсизлик туйғуси ҳар бир инсон қонида қайсидир даражада мавжуд. Фақат киши улғайган сайин атрофдагиларга яхши кўриниш, ҳеч бўлмаганда, ёмон кўринмаслик мақсадида ўзини тияди. Ичимиздаги шафқатсизлик туйғуси эса қалбга тобора чуқурроқ ўрнашиб олиб, яширинади ва гоҳ-гоҳ имкон топиб ўзини кўрсатиб қолади.

Шафқатсизлик икки хил шаклда намоён бўлиши мумкин экан: ошкора ва пинҳона ёки шаклан ва моҳиятан. Ҳар иккаласини биз Габриэл Гарсия Маркеснинг “Ошкора қотиллик қиссаси” асарида кўришимиз мумкин. Асарда ака-ука Викариоларнинг Сантьяго Насарни қатл этишлари ошкора шафқатсизлик бўлса, (чунки йигит мутлақо айбсиз эди), суиқасд ҳақида била туриб, одамларнинг бунга лоқайд қарашлари, бу ҳақда йигитга лоақал хабар бермасликлари пинҳона шафқатсизликдир.

Атоқли адиб Ғафур Ғуломнинг “Ёдгор” қиссаси қаҳрамонларидан бири инсонга берилган гўзал туйғу — кўнгилчанлик туфайли бир норасидани боқиб олишга мажбур бўлган эди. Бу воқеа гўдакни дунёга келтирган ота-онанинг андишасизлиги оқибатида юз берганди.

Бир шоир шеърида шундай ёзади:

“Ёнбошлади шаҳзода шер
Ёстиқларни қалаштириб,
Кўнгилхўшлик қилди пича
Икки итни талаштириб”.

Бу шеър беихтиёр тарихда ўқиганимиз — гладиаторлар жанги, уларнинг ўлимидан завқ олаётган одамларни кўз ўнгимизда гавдалантиради. Хўш, гладиаторлар жанги тарихларда қолиб кетдими? Йўқ. Хориж фильмларида бугун рақиблар бир-бирларини ўлдирмайдилар, фақат жанг қоидалари ишлаб чиқилган, улар то йиқилиб қолгунча муштлашишади, холос. Бироқ томошабину моҳият ҳамон ўша-ўша.

Буларни ёзишдан мурод ҳамма ёқни шафқатсизлик эгаллаб олди, дея жар солиш эмас, балки ўз ботинимиз, ички дунёмизга эътиборни жалб этишдир. Қалбимизнинг бир кунжида илондай кулча бўлиб ётган бу туйғуни эртаклардаги ёвуз жин каби кўзага банди этинг! Зеро, қон билан кирган — жон билан чиқади, дейишади.

Бир-биримизга шафқатли, меҳр-оқибатли бўлсак, қандай соз-а!...

Шерали НИШОНОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Hamdardlik

ИНСОН ХОТИРАСИ

Ажойиб инсон, тажрибали ҳуқуқшунос Вали Кабирович Қосимовни 75 ёшида бешафқат ўлим орамиздан олиб кетди.

В. Қосимов 1928 йилда Тошкент вилоятининг Ўртачирчиқ туманида туғилган. 1952 йилда Тошкент Давлат университети ҳуқуқшунослик факультетини муваффақиятли тугатиб, бир неча йил Адлия Вазирлиги ва унинг вилоят бошқармасида масъул лавозимда хизмат қилди.

1964-96 йиллар давомида Сурхондарё вилояти прокурори, Сирдарё вилояти бўлим прокурори, Республика Прокуратурасида бўлим прокурори лавозимларида самарали фаолият кўрсатди.

1997 йилдан эса В. Қосимов Олий хўжалик судида фаолият кўрсатиб келаётган эди.

Албатта, В. Қосимовнинг узоқ йиллар давомидаги самарали меҳнати ҳукуматимиз ҳамда жамоатчилик назаридан четда қолгани йўқ. У “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист” фахрий унвони ва бошқа мукофотлар билан тақдирланди. Энг муҳими, у ҳамиша яқинлари, ҳамкасблари ва шогирдларининг ардоқ-эъзозида бўлди. Самимий иззат - икром, катта обрў-эътибор қозонди.

Вали Қосимов ўзининг бутун билими ва тажрибасини меҳнатга, ёшлар тарбиясига бағишлади. У қайси лавозимда, ким бўлиб ишлашидан қатъи назар, аввало, ўзига нисбатан бўлган талабчанлиги сезилиб турарди. Ва бу талабчанликни бошқаларда ҳам кўришни истар эди, ишониб топширилган ҳар бир вазифага катта масъулият билан қарарди. У ўзининг самимий маслаҳат ва ёрдамини ҳеч кимдан аямасди. Кўплаб ёшлар ва ҳамкасбларига илм, меҳнат, ҳаёт сирларини ўргатди. Истеъдодли, меҳнаткаш, интилувчан одамларни, айниқса, ёшларни ардоқларди. Шу боис бугун мамлакатимиз суд-ҳуқуқ тизимида кўплаб ҳуқуқшунослар Вали Қосимов номини меҳрибон устоз сифатида катта ҳурмат билан тилга олишади.

Камтарин инсон, истеъдодли ҳуқуқшунос Вали Қосимовнинг ёрқин хотираси қалбимизда сақланиб қолади.

Ўзбекистон Республикаси
Олий хўжалик суди жамоаси

ШИШАДАГИ ЁВУЗЛИК

Одам боласининг бошқа жонзотлардан улуғлиги шундаки, у Яратган зот ато этган ақл туфайли ўз туйғуларини измига бўйсундира олади, раҳмдиллик ва золимлик, эзгулик ва ёвузлик тушунчалари ўртасидаги фарқни англайди. Лекин...

Ҳаёт ўз номи билан ҳаёт. Баъзан инсон бошига кутилмаган қийинчилик, азоб-уқубат тушиб, жиддий синовдан ўтиши мумкин. Тақдирнинг шундай синовларида биров заковати ҳамда эзгу эътиқодига таяниб, издан чиққан турмушини ўнглаб олади. Яна кимдир бошига тушган қийинчилик олдида ожизлик қилиб, нодонлик ва жаҳолат қурбонига айланади. Буни қуйидаги воқеа ҳам яққол тасдиқлайди.

Туман ички ишлар бўлимининг қўриқлаш хизмати ходими бўлган Истамнинг бошига кутилмаганда кетма-кет ташвиш тушди. Дастлаб унинг акаси жиноий жавобгарликка тортилди. У билан боғлиқ ташвишлардан ўзини ўнглашга улгурмай бошлиғи Истамни ҳузурига чақириб, “аканг менга яқин бир одам билан “олди-берди” қилган экан. Аканг олган қарзни узмасанг, ишдан кетасан”, деб шарт қўйди. Истам қариндошлари кўмагида елиб-югуриб, акасининг қарзини узди. Бироқ шунда ҳам бошлиғи билан келишолмади. У бўлар-бўлмасга: “Аканг жиноятчи. Шу сабабли бу ерда ишлашга нолойиқсан”, деб таъна қилаверди.

Ниҳоят, бошлиғи билан чиқишолмаслигига кўзи етган Истам бошқа тумандаги қўриқчилик бўлинмасига ишга ўтишга мажбур бўлди. Қатнаб ишлаш азобини енгиллатиш учун оз-оздан “ота” бошлади. Шу тариқа кун сайин ортиб бораётган аламини ароқдан ола бошлаганини ўзи ҳам сезмай қолди. Чунки ароқ унинг ақлини аллақачон эгаллаб олган эди.

Улфатчилик авжига чиққан кунларнинг бирида Истам жиноят қидирув бўлимида ишлайдиган ҳамкасби билан тортишиб қолди. Шериги ҳар қанча босиқлик қилмасин, воқеа жанжал билан тугади. Гап шундаки, бу пайтда жиноят қидирув бўлими ходимларининг тезкор гуруҳи махсус тадбир ўтказаётган эди. Ана шу тадбирда иштирок этаётган ходим маст-аласт Истам билан тортишаман деб вақтни бой беради ва шу боис махсус тадбир барбод бўлади. Шундан сўнг Истамнинг қилмиши туман ИИБда ўрганиб чиқилиб, ўртоқлик суди қарори асосида вазифасидан четлатилади. Бу ҳол Истамнинг ароқхўрликка баттар ружу қўйишига сабаб бўлди.

Шу алфозда дайдиликни касб қилган Истам бир куни бозорда улфатлари билан роса “базму жамшид” қилади. Кечкурун маст ҳолатда уйига қайтаётиб, йўлда қўшниси Сабоҳатни учратиб қолади. Улфатчиликка иштиёқи баланд бўлган бу аёл Истамни “эриш”га ундайди. Бу таклиф унга ҳам мойдай ёқиб тушади. Улар дўкондан бир шиша ароқ сотиб олишиб, Сабоҳатнинг уйига йўл олишади. Кейин икковлон ароқни “майдалашга” тушишади. Ароқ таъсирида “қизишиб” олган улфатлар ўртасида нимадир бўлиб, даҳанаки жанжал чиқади. Иш шу даражага етадики, Сабоҳат Истамни ҳақоратлар билан роса “сийлаб”, уйидан ҳайдаб чиқаради. Алам исканжасида уйига қайтган Истамнинг ақлини шайтон ўз измига олади. У Сабоҳатга нисбатан қасос ва ғазаб ўтида ёниб, кўчада анча вақт бетоқат кезади. Охири қалбидаги ёвузлик унинг иродасини бўйсундиради. Ҳовли деворидан ошиб тушган Истам Сабоҳатнинг балоғатга етмаган қизлари ётган хонага кириб, уларни зўрламоқчи бўлди. Бироқ шовқин-сурондан уйғониб кетган Сабоҳат бунга йўл қўймайди. Жон ҳолатда Истамга ташланиб, қизларини ҳимоя қилишга ўтди. Шунда кўзи қонга тўлган Истам уни ваҳшийлик билан қийнаб ўлдирди. Кейин пул ва қимматбаҳо тақинчоқларни олиб, қизлардан бирини ярадор қилиб қочади. Эрталаб онаси ва опасини қотил ўлдираётган паллада бекинишга улгурган қизалоқ бор воқеани қўшниларга айтиб беради. Ички ишлар бўлимининг тезкор гуруҳи тез орада бошқа шаҳарда яшириниб юрган Истамни қўлга олди. Дастлабки тергов давридаёқ у қилмишини тан олди. Суд унга узоқ муддатга озодликдан маҳрум этиш жазосини тайинлади.

Суд залида ўтирган Истамнинг ҳолатини кузатган киши “у шу жиноятни содир этмаслиги мумкин эдими», деган саволга жавоб қидириши шубҳасиз. Иродасизлик уни ароқхўрликка етаклади. Ароқ эса ёвузлик сари йўл олди. Натижада икки нафар инсон тақдири фожиага юз тутди. Бундан қанча одамлар — қариндошлари ва фарзандлари жабр тортди. Улар қалбидаги жароҳат ҳали-вери битмаслиги тайин. Қолаверса, бу жамият учун ҳам катта йўқотишдир. Шуларнинг ўзиёқ муайян хулосага келиш учун етарли эмасми?

Jaholat botqog'i

Собир ЁДИКОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Йўловчи деҳқондан сўрапти:

— Бу икки овулнинг ораси неча километр келади?

— Бу ерлар қишлоқ жойлар, бу ерда километр бўлмайди.

* * *

Бир дугона иккинчисига депти:

— Вой, кўйлагинг мунча чиройли бўлмаса... Унга деярлик мато ҳам кетманти-я...

НОПОКЛИКНИНГ СЎНГГИ БЕКАТИ

Зафарнинг бинойидек ҳунари бўлиб, Косон шаҳрининг бир маҳалласида сартарошлик қилар эди. Сартарошлик — покизалик касби. Аммо нопок хаёл билан яшамоқ майли инсонни қай кўчаларга етакламайди, дейсиз?

...Бир куни устахонага «Месит» маҳалласида яшайдиган Дониёр билан бир жувон кириб келди. Зафар жувонга суқланиб қарай бошлаганда, кутилмаганда устара бировнинг жонига бехосдан озор бермасин, дея “раҳми” келган жувон сартарошни янги топган уйига таклиф қилди... Дониёр ҳақида ҳам бирор бир ижобий фикр айтиш қийин. Чунки у хотинидан ажралиб, яқиндан бошлаб мана шу жувон билан никоҳсиз яшаётган эди. Зафарга ҳам айнан шу керакдай, ичкилик, беш-тўрт сўм пул кўтариб Дониёрникига қатнаб турди. Жувон ундан пул олиб, у билан секин-аста яқинлик қила бошлади. Дониёр ҳам ўзини билиб-билмасликка оларди. Зафарнинг англагани шу бўлди: «бу хотин Дониёрнинг қонуний хотини эмас. Кўнгил хуши, холос. Бўлмаса, била-кўра туриб, уни бошқа эркакка қўшиб қўярмиди?» Шу тариқа борди-келди анча вақт давом этди. Зафарнинг бу юришидан уйдагилар бехабар, билганларнинг эса парвойи фалак эди.

Кўза кунда эмас, кунида синади, деганларидай, бир куни нопок “висол”нинг шўрига шўрва тўкилди. Дониёр ва жувон дастурхон ёзиб чой ичиб ўтиришган маҳалда уйга бир шиша вино кўтариб, Зафар кириб келди. Қиттак-қиттак қилдилар. Шу пайт Зафарнинг қони қизиб эски “дарди” қўзиди, шекилли, жувонни ташқарига имлаб чақириб, муддаосини айтди. У негадир бу сафар рози бўлмади. Балки ўзича Дониёрдан ийманганидир... Бироқ ўртада келишмовчилик пайдо бўлди-ю, жанжалга айланиб кетди. Кўз очиб юмгунча кўзи қонга тўлган Зафар дастурхон устида турган пичоқни олиб, жувоннинг кўкрагига урди. Кейин орага Дониёр аралашгач, қотил унинг ҳам кўкрагига пичоқ уриб йиқитганидан кейин уйдан чиқиб кетди. Дониёр шу заҳоти жон таслим қилди. Жувон оғир шикастланган бўлса ҳам омон қолди. У касалхонада анча вақт ётиб, даволаниб чиқди. Жиноят ишлари бўйича Қашқадарё вилоят суди Зафар Санақуловга қилмишига яраша тегишли жазо тайинлади. Унинг сўнгги сўзи шу бўлди: «мен уни ўлдирмоқчи эмасдим. Аммо мастлик билан нима қилиб қўйганимни ўзим ҳам билмай қолдим, кечиринглар». Бироқ уни кечириб бўлмасди. Сўнгги пушаймон, ўзингга душман, деганлари шу эмасми?

Н. ЗИЁДУЛЛАЕВ,
ҳуқуқшунос

ЭЪЛОН

Тошкент Давлат юридик институти 2002-2003 ўқув йилида магистратурада ўқиш учун қуйидаги ихтисосликлар бўйича қабул эълон қилади:

— “Давлат ва ҳуқуқ назарияси ва тарихи; сиёсий ва ҳуқуқий таълимотлар тарихи”;
— “Давлат ва ҳуқуқ бошқаруви; маъмурий ҳуқуқ; молия ҳуқуқи”;
— “Фуқаролик ҳуқуқи, оила ҳуқуқи, фуқаролик жараёни, халқаро хусусий ҳуқуқ”;
— “Хўжалик ҳуқуқи; меҳнат жараёни”;
— “Меҳнат ҳуқуқи; ижтимоий таъминот ҳуқуқи”;
— “Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи;ер, сув, ўрмон ва кон ҳуқуқи; экология ҳуқуқи”;
— “Жиноят ҳуқуқи; криминология; жиноят-ижроия ҳуқуқи”;
— “Жиноят жараёни; криминология ва тезкор қидирув ҳуқуқи; суд экспертизаси”;
— “Халқаро ҳуқуқ”;
— “Суд тизими; прокурор назорати; адвокатура”.

Маълумот учун телефон: 132-05-80
Қабул комиссияси

«Шарқ» нашриёт-матбаа Акциядорлик Компанияси жамоаси техник раҳбар Ғиёсиддин Досметовга отаси *Раҳимжон ДОСМЕТОВнинг* вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ИНСОН ва ҚОНУН

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:

Бўритош МУСТАФОЕВ
Пўлат САМАТОВ
Хуршид СОДИҚОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3143. Тиражи — 10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 22.30

Навбатчи: **Бобомурод РАЙИМОВ**
Саҳифаловчи: **Жаъфар ЖАББОРОВ**
Компьютер операторлари: **Мадина АБДУЛЛАЕВА, Дилноза ШОКИРОВА**

МАНЗИЛИМИЗ:
700047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18 (умумий бўлим), 133-70-65, 133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.
Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.